

שיחות ומאמרים

שמחת שלמה

לפרשת תצוה - פורים

מאת רבינו הצדיק

רבי שמחה שלמה לוי זצ"ל

אשר הרביץ ברבים במשך למעלה מארבעים שנה

בענייני השלום והאחדות, גנות המחלוקת והפירוד, וזתרנות והבלגה, שבירת המידות, מאור פנים, הטבה וחסד, חמלה ורחמנות, קירוב רחוקים, דרכי תוכחה, עין טובה, הכרת הטוב, בטחון, אמונה וסבלנות, קבלת היסורים, ועוד יסודות ושורשים רבים

עפ"י דרכו ומשנתו של אביו, אביהם של ישראל
מקרב נדחי ישראל באהבה וחמלה
צדיק יסוד עולם

רבי אריה לוי זי"ע

משולבים באלפי שמועות ועובדות ובמאות מכתבים נדירים
מרבנו אריה לוי זי"ע אשר לא התפרסמו מעולם

קיבצתי וערכתי בחסד ה' על"י בזכות אבות, עם הוספות והרחבות
מאתי נכדם הקטן
אברהם משה בלאאמו"ר רבי אהרן יהודה הלוי רוט

ירושלם, תשפ"א

מהדורת טיוטה

אשמח מאד לקבל ביקורת ותיקונים, הערות והארות

0527652027

shoshi1010@gmail.com

תוכן העניינים

דרוש א'

"נמשלו ישראל לזית"

פנימיותם הטהורה של ישראל מתגלית בפורים

דרוש ב'

הדלקת נרות המנורה - תורה אור

אורה זו תורה

דרוש ג'

"נתקשה משה בעשיית המנורה"

מעלת הפשטות גם אצל בעלי השיגות

דרוש ד'

פרשת תצוה ופורים

גילוי הקירבה בתוך ההסתר פנים

דרוש ה'

את מאמר מרדכי אסתר עושה

מעלת הציות בתמימות לדבר ה'

דרוש ו'

גילוי טהרת הלב היהודי בימי הפורים

פרשת תצוה - פורים

דרוש א'

"נמשלו ישראל לזית"

פנימיותם הטהורה של ישראל מתגלית בפורים

א.

"ואתה תצוה... ויקחו אליך שמן זית זך"

הדא הוא דכתיב: "זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך" וכי לא נקראו ישראל אלא כזית הזה בלבד והלא בכל מיני אילנות נאים ומשובחים נקראו ישראל?! ... אלא מה הזית הזה עד שהוא באילנו מגרגרין אותו ואח"כ מורידין אותו מן הזית ונחבט, ומשחובטין אותו מעלין אותו לגת ונותנין אותו במטחן ואח"כ טוחנין אותו ואח"כ מקיפין אותו בחבלים, ומביאין אבנים ואח"כ נותנין את שומנו, כך ישראל באין עובדי כוכבים וחובטין אותם ממקום למקום וחובשים אותן וכופתין אותם בקולרין ומקיפין אותן טרטיטין ואח"כ עושין תשובה והקב"ה עונה להם, מנין שנא' (שמות ב) ויאנחו בני ישראל, וכן (דברים ד) בצר לך ומצאוך, כי אל רחום ה' אלקיך, הוי זית רענן יפה פרי תואר" (מדרש רבה כאן)

והקשה הכתב סופר בפרשתנו, הרי לפי פשוטו דברי ירמיה 'זית רענן יפה פרי תואר' באים לשבח ולקלס את ישראל שנמשלו לזית, ואיך מפרש המדרש זאת לגנותם של ישראל שאינם חוזרים בתשובה אלא לאחר שחובטים אותם בין האומות.

וביאר בהקדם דברי הגמרא במגילה יב,א:

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם! - אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. - אם כן שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו! - אמרו לו: אמור אתה! - אמר להם:

מפני שהשתחוו לצלם. - אמרו לו: וכי משוא פנים יש בדבר? - אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים - אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב כי לא ענה מלבו"

ותמה הכתב סופר מדוע התלמידים לשיטתם שסברו 'מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע' לא היה קשה להם על עצמם 'וכי משוא פנים יש בדבר', ורק כאשר אמר להם רבם 'מפני שהשתחוו לצלם' הקשו כן. עוד תמה, מהי כלל טענתם 'וכי משוא פנים יש בדבר' והרי עשו ישראל תשובה, בתענית ושק ואפר, וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד ומה תמיהה יש בכך שנסלח להם וניצלו.

וביאר, דבאמת תשובה שמגעת מכוח אונס היסורים והצרות, כאשר עומדים ישראל בפני כליה חלילה ואין להם שום ברירה אלא לשוב אל ה', אין זו כלל תשובה מרצונם אלא מאונס [ואין זה אפילו כתשובה מיראה, שהיא מיראת העונש העתידי, אבל כאן הם שבים לאחר שנגזרה עליהם כליה ואין להם שום ברירה אחרת], אלא שכבר נודעו דברי הרמב"ם בהלכות גיטין שכאשר כופין את הרשע לקיים את המצוה נחשבת המצוה לרצונו, משום שבאמת רצונו לעשות רצון בוראו אלא שיצרו תוקפו לחטוא, ולאחר שכפו את יצרו שוב נעשית המצוה לרצונו, ולפיכך הועילה תשובתם של ישראל אע"פ שעשאוה באונס.

אמנם - ממשיך הכתב סופר - כל זה דוקא בחטאים שנעשו מחמת תאוה או פיתוי וכדומה, שתקף עליו יצרו לחטוא, אבל כאשר החטא הוא בעיקר דעת האדם, שהוא כופר בהשי"ת ומאמין בעבודה זרה, בזה אם אונסים אותו לחזור בתשובה אין כאן שום תשובה, שהרי עדיין בדעתו הוא כופר בהשי"ת ואינו חוזר אלא כלפי חוץ, שהרי מלכתחילה לא היה חטאו מחמת תקיפת יצרו אלא מחמת שאינו מאמין בהשי"ת, ורק כאשר הוא שב מדעתו ומרצונו מועילה תשובה על זה.

ולפיכך כאשר סברו התלמידים שחטאם של ישראל היה שנהנו מסעודתו של אותו רשע לא היה קשה להם 'וכי משוא פנים יש בדבר', שהרי כיון שהחטא היה מחמת תאוה או פחד המלכות ולא קלקול בדעותיהם, שפיר מועיל לזה מה שחזרו בתשובה מחמת הסרת הטבעת וגזירת המן, אבל כאשר אמר להם רבם שהחטא היה בעיקר אמונתם, שלא

האמינו בהשי"ת והשתחונו לצלם על זה הקשו 'וכי משוא פנים יש בדבר' והרי לא חזרו בהם באמת מאמונתם אלא מחמת הפחד והיראה.

על זה השיב להם רבי שמעון בר יוחאי 'הם לא עשו אלא לפנים', **שבאמת לא היה כאן חטא פנימי בדעתם האמיתית, כי בפנימיותו של כל ישראל הוא מאמין בה' יתברך אלא שעשו לפנים, שיצרום תקפם שיתנהגו כלפי חוץ כעובדי עבודה זרה, ומכיון שלא היה כאן חטא פנימי אלא חיצוני, שפיר מועיל על זה תשובה שנעשתה מחמת הגזירות והצרות.**

לפי"ז ביאר הכתב סופר בטוב טעם את דברי המדרש הנזכרים:

כמו הזית לאחר הכתישה נותן שמנו, אבל אין הכוונה שהכתישה יוצרת את השמן, אלא השמן המשובח אגור בתוך הזית מעיקר יצירתו, אלא שאי אפשר להשתמש בו מחמת חיצוניות הזית המרירה העוטפת את השמן, והמכות והדריכות אינן יוצרות את השמן אלא מסירות את המעכב החיצוני לגלות את פנימיות הזית, כך אצל ישראל כאשר הם שבים בזמן הצרות אין זה 'תשובה מצרה' אלא רק גילוי והוצאת השמן הפנימי הזך והצלול הנמצא תמיד בפנימיותם הטהורה.

זהו שמסיים המדרש 'דבר אחר מה ראה ירמיה למשול אבותינו כזית אלא כל המשקין מתערבים זה בזה והשמן אינו מתערב אלא עומד כך ישראל אינם מתערבים עם העובדי כוכבים שנאמר (דברים ז) ולא תתחתן במ' כלומר אפילו כאשר נראה במבט חיצוני כאילו הם מעורבים עם האומות באמת בתוככי ליבם הם נבדלים מכולם ואינם מעורבים את פנימיותם עם הגויים.

עד כאן תוכן דבריו הנפלאים של רבינו כתב סופר.

ב.

יש להוסיף על זה את הקושיא המפורסמת בפרשת וילך על הפסוק: כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה, הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי. וכתב רש"י: זהו אחד מעשרה קל-וחומר שבתורה.

ומפורסמת הקושיא, הרי יש פירכא גדולה על קל-וחומר זה, מהמעשה המובא בגמרא (סנהדרין לז) על הבריונים שהיו שכניו של רבי זירא, והיה רבי זירא מקרבם כדי שישוּבו

בתשובה, ודעת חבריו החכמים לא היתה נוחה מכך שהוא מסביר פניו לרשעים, לאחר שנפטר רבי זירא אמרו הבריונים לעצמם: עד עתה היה רב זירא מתפלל עלינו, עתה מי יבקש עלינו רחמים, אם אין לי מי לי, וחזרו בתשובה שלימה. מבואר אם כן, שמותו של משה רבינו עשוי להיות סיבה להתעוררות וחזרה בתשובה, כי כבר נסתלק משה שהעתיר בעדם בכל עת זעם, וא"כ אפשר שדוקא בעודו חי עמהם היו ממרים עם ה' ואילו לאחר מותו יתעוררו לתשובה, כשכניו של רבי זירא.

ושמעתי לפרש בשם גאון אחד שיש שני סוגי רשעים, ישנם רשעים שחוטאים רק מחמת תאוותם, ועל רשעים כאלה אמרו חז"ל שהם מלאים חרטות, כי אחרי שמממש תאוותו ושוקט יצרו הוא מתחרט מאד, וירא מעונשי שמים, וישנם רשעים בעלי דעות כוזבות ואפיקורסיות, רשעים כאלו אין ליבם נוקפם ואינם מתיראים כלל מעונש. משה רבינו חשש שיהיו ישראל ממרים בדעותיהם, שילכו אחרי אלהים אחרים וכו' כמפורש בפרשה שם, ובזה אין סיבה שיתעוררו לשוב בתשובה לאחר מותו, אדרבה ירגישו משוחררים יותר לעשות ככל העולה על רוחם ודעתם. אבל שכניו של רבי זירא לא היו כופרים, אדרבה, האמינו שרבי זירא מגין עליהם בתפילתם, אלא שרדפו אחרי תאוותם, ולכן תיכף לאחר הסתלקותו של רבי זירא התחרטו והשליכו תאוותיהם מחמת יראת העונש באין מי שיגין עליהם.

אם בדורו של רבי זירא כבר לא היו הבריונים בעלי 'דעות' אלא בעלי תאוות, קל וחומר בדורנו השפל והמגושם, אף אחינו הרחוקים אינם באמת בעלי כפירה, אלא מתפתים לילך אחר תאוותם ולתרץ זאת בדעות כוזבות, אך מפעם לפעם בעת התעוררות רוחנית, כמו בתפילת נעילה, רואים איך הכל מתעוררים לתשובה וצועקים אל ה' וקוראים 'שמע ישראל' בשעת הנעילה.

וזה כדברי הכתב סופר הנזכר, שעם ישראל אין בו חוטאים בדעת אלא חוטאים מכפיית היצר שמתגבר עליהם להכשילם, אבל פנימיותם זכה כשמן הצלול שבתוך הזית פנימה.

והנה, במדרש שם ביאר באופן נוסף את הדימוי של זית רענן לישראל: "מה ראה ירמיה למשול אבותינו כזית אלא כל המשקין מתערבים זה בזה והשמן אינו מתערב אלא עומד כך ישראל אינם מתערבים עם העובדי כוכבים"

ביאר ב'עיסורי תורה' דהנה בפורים ראינו את גודל מהותם הפנימית של ישראל, שהרי לאחר הגזירה של 'להשמיד להרוג ולאבד' עמדו בני ישראל על דעתם, **ולא ניסו להתבולל ולהתערב בין האומות כדי להציל נפשם**, אלא נשארו ביהדותם וזעקו אל ה', אך לעומת זאת כאשר נתהפך הגלגל וניתנה הרשות ליהודים לעמוד על נפשם ולהנקם מאויביהם כתוב 'ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד מרדכי עליהם' ביום אחד עזבו את עמם ואלוהיהם והתייחדו והתערבו בישראל כדי להציל נפשם.

זהו החילוק בין ישראל לאומות העולם, אומות העולם מתערבים בקלות זה בזה, בא סנחריב ובלבלם, וכך נאבדו אומות עצומות במשך הדורות, אבל ישראל מתעקשים להישאר עם בדם ונבדל, כי פנימיותם לעולם אינה מתבטלת ומתערבת בטומאת הגויים כמו שביאר הכתב סופר.

.ד

באופן נוסף יש לבאר שכוונת המדרש שבזמנים הקשים של הרדיפות והמכות דווקא אז מתגלית לעין כל מסירות נפשם של ישראל, המאירה כשמן צלול וזך, ומעז יוצא מתוק - שמתוך הרדיפות והיסורים מתעלים ישראל ומתרוממים ומגיעים למיצוי שמנם הטוב. כמו שאמרו בגמרא במנחות נגב: אמר רבי יוחנן: למה נמשלו ישראל לזית? לומר לך: מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתיחה, אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא ע"י יסורין. וכמו שאמרו במגילה דף יד, א על הפסוק 'ויסר המלך את טבעתו ויתנה להמן' - אמר רבי אבא בר כהנא: גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל, שכולן לא החזירו למוטב, ואילו הסרת הטבעת החזירת למוטב.

אאמו"ר רבי אריה זצ"ל היה מתפעל מאוד מן המידה הזאת של מסירות נפש, אשר נגלית בעם ישראל בשעת צרה וצוקה, ואף הרחוקים מתורה ומצוות מכל מקום בעת צרה מוסרים נפשם עבור הגנת אחיהם בני ישראל, ובגבורה עילאית משליכים נפשם מנגד בשביל להיטיב - כפי הבנתם - עם האומה כולה. כוח זה של מסירות נפש הוא ניצוץ נסתר בתוך כל יהודי, המתגלה בעת צרה, ומראה כי לא ידח ממנו נידח.

וכה נמצא כתוב בין רשימותיו {כנראה לקראת איזה שיחה או מכתב}:

"..זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך מה זית הזה עד שהוא האילן מגרגרין אותו מורידין אותו ונותנו במטחן וטוחנו מקיפים החבלים ונותנים עליו אבנים, אח"כ נותן עמנו, כך ישראל חובטים אותם ממקום למקום וחובעין וכופתין אותם הקילורין ומקיפין אותם בטריוטים ואח"כ עושים תשובה והקה"ה עונה להם.. הצר לך ומצאוך.. ושבתי כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו, באומות העולם כתיב והי' כאשר ירעה והתקצף וקילל כו'.. ההבדל בין ישראל לעמים הספר יוחסין שלנו.. העבר שלנו קדוש ומקודש הביטו אל צור מחצבתם ומלמד את מטרתו ותעודתו לעתיד, זכור ימות עולם כו' עאל אביך כו' זקניך ויאמרו לך, אמונתו ומסירות נפשו על אברהם אבינו חדרה ונקלטה לתוך נשמתן על ישראל מדור לדור, האופן גבוה מעל גבוה, לטייל גם בכאשני אש השירת שבחו של ארון עולם, עלינו לשהח ואני מאמין, כשרפים ואופנים, עד שמסרו את נפשם ונשמתם.. לשוכן מרומים [שוכן במרומי המחשבה עשר אין השגתינו יכולה להשיג] והירושה הקדושה הזאת של מסירות התלקחה ונשתרשת הנשמותינו מדור דור למסור את נפשינו למען קדושת עמו יתברך ותורתו ומצותיו בעד עמנו וארה"ק ועיר אלקינו, כאשר ראינו בעינינו, אנא הבט נא הצדקת עבדיך וחסדיך אשר הערו את נפשם לקדש ע"ש ולא חסו על חייהם ומסרו את נפשם בעד עמנו וארה"ק..."

איתא במדרש תנחומא (משפטים ה) על אונקלוס הגר שהיה בן אחותו של אנדרינוס, היה מבקש להתגייר, והיה מתיירא מאדרינוס דודו, אמר לו: אני מבקש לעשות סחורה, אמר לו: שמא אתה חסר כסף וזהב? הרי אוצרותי לפניך! אמר לו: אני מבקש לעשות סחורה לצאת לחוץ, לידע דעת הבריות ואני מבקש להימלך בך היאך לעשות, אמר לו: כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה ונתונה בארץ לך עסוק בה שסופה להתעלות ואתה משתכר, בא לו לארץ ישראל ולמד תורה... עלה אצל אנדרינוס דודו אמר לו: ולמה פניך משתנות?... אמר לו: שלמדתי תורה ולא עוד אלא שמלתי את עצמי, אמר לו: ומי אמר לך [לעשות] כך? אמר לו: בך נמלכתי! אמר לו: אימת? אמר לו: בשעה שאמרתי לך מבקש אני לעשות סחורה ואמרת לי כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה ונתונה בארץ לך ועסוק בה שסופה להתעלות חזרתי על כל האומות ולא ראיתי אומה שפלה נתונה בארץ כישראל וסופה להתעלות שכן אמר ישעיה (מט כה) אמר ה' גואל ישראל קדושו לבוזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען ה' אשר נאמן קדוש ישראל ויבחרך. אמר לו סיקנדרוס (יועץ) שלו: עתידין אלו שאמרת שיהיו מלכים עומדים מפניהם, שנאמר 'מלכים יראו וקמו'. הכהו אנדרינוס על לחייו, אמר לו: יש נותנין רטיה - אלא על גב המכה! (כלומר, בודאי צודק אונקלוס שסופם להתעלות שכל דבר ירוד סופו לחזור ולהתעלות אך עלייתן תהא רק במידה של תיקון הירידה ולא יותר כשם שרטיה מרפאת ומחזירה הבשר למצבו הקודם ולא יותר מזה) עכשיו אם רואין גילורד (משרת של אנשי המלחמה) אחד אין עומדין מלפניו - שהיית אומר שהמלכים רואין אותם ועומדין מפניהם (כלומר, עכשיו הם כ"כ חלשים ושפלים שעומדים אפילו בפני המשרת, א"כ לא די שיתעלו שלא יצטרכו לקום לפניו, א"כ מדוע אתה אומר שמלכים יקומו בפניהם!?). עד כאן הנצרך לעניינינו.

ונראה הביאור בזה, שאדרינוס סבר שאמנם השפל סופו לחזור ולהתעלות, שגלגל חוזר בעולם, אבל אין הצרות והיסורים של ישראל יכולים להביא אותם ליותר ממה שהיו אמורים להיות מלכתחילה, אלא רק יתוקן הקלקול והצער, ואם כן מה לו לחפש אצל ישראל הסובלים בשביל שבעתיד יתוקן סבלו, אבל אונקלוס ידע שצרותיהם ושיפלותם של ישראל מרוממים ומגדלים את ישראל, ועל ידי זה יגיעו בעתיד ל'מלכים יראו וקמו, שרים וישתחוו' שיכירו כל האומות וגדוליהם במעלתם של ישראל.

הן זוהי היתה טענתו של המן הרשע 'ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים', שהוא עם שפל ורדוף, מפוזר וגולה בין העמים, והוא לא ידע שאדרבה זוהי מעלתן של ישראל, שהינם כזית הזה שכאשר רודפים ומכים, מונענעים ומטלטלים אותו, אז הוא מוציא את שמנו המפואר והמאיר.

1.

והנה, הגמרא במסכת חולין דף מו עוסקת בספק בענייני טריפות - הדין הוא שאם ניטל הכבד מהעוף הוא נעשה טריפה ואסור באכילה, אבל אם נשאר כזית מן הכבד אין העוף טריפה וכשר באכילה, ודנה הגמרא באיזה חלק מן הכבד נשאר אותו כזית שמתיר אותו באכילה, האם צריך שיהיה 'כזית במקום מרה' - בסמוך למרה, או 'כזית במקום חיה' - במקום חיותה, היכן שהיא דבוקה ומעורה תחת הכליות.

על זה מספרת הגמרא כך:

ההוא פולמוסא דאתא לפומבדיתא (הגיעו חיל השלטון לפומבדיתא והיו רגילים לרדוף את היהודים), ערקו (ברחו) רבה ורב יוסף, פגע בהו ר' זירא (פגש אותם ר' זירא בבריתם), אמר להו: ערוקאי, (-בורחים, קבלו ממני הלכה זו:) כזית שאמרו - במקום מרה (צריך שיוותר כזית בסמוך למרה).

וצריך להבין, מדוע דוקא בשעת בריחתם של רבה ורב יוסף מצא רב זירא את השעה המתאימה ללמד אותם הלכה זו? הרי לא בחינם ציינה הגמרא את הסיטואציה שבה נאמרה הלכה זו!

אומרים הדרשנים על זה, שרבי זירא רמז להם במליצת דבריו כך: "כזית שאמרו - במקום מרה" עיקר כוח הזית, שנמשלו אליו ישראל, הוא 'במקום מרה', דוקא ע"י מרידות המכות והדחיפות, הטלטולים והבריחות שאתם בורחים מפני המציקים, מזה יוצא השמן הזך והטהור!

על כן אמר רבי זירא הלכה היא ש'כזית שאמרו - במקום מרה, ולא במקום חיה', כי החיות האמיתית של הזית הוא במקום מרירותו דוקא! עם ישראל חי ומתחזק מן היסורים עצמם, בדמייך חיי!
זה דרך הדרשנים עפ"י דרוש.

אך גם לפי פשוטה של גמרא יש לומר בדרך זו, שכאשר ראה אותם רב זירא כאשר הם סובלים ובורחים בעת צרה וצוקה, רצה לחזק את ליבם בשמחה של תורה, ולפשוט להם ספק עמום בדיני טריפות, כי אין שמחה כהתרת ספיקותיה של תורה.
ידע רב זירא שדוקא לימוד התורה, בירור הלכות טריפות, בעת צרה וצוקה בתוך מסירות נפש וטלטולים, היא אשר תעמוד להם להוושע ולהתרומם.

וכידוע שישנה מסורת קדומה שהתוספות הארוכים בפרק מרובה במסכת בבא קמא חידשו רבותינו בעלי התוספות בלילה קודם שנהרגו על קידוש השם, אף שידעו שלמחרת יצאו ליהרג עסקו בעומק הסוגיות בפלפולה של תורה הקדושה, וכתבו דבריהם. זהו שהראה להם רב זירא, שדווקא מתוך הצער והסכנה יש להמשיך ולעסוק בבירור וליבון סוגיות התורה.

וחשבתי עוד להוסיף בזה, שמתאים הדבר לרב זירא עצמו, שהיה דרכו דרך היסורים והצער, שהיה תדיר מייסר עצמו על חסרונותיו, ועל שם זה קראוהו בסנהדרין נטב, 'יארוד נאלא' (=תנין שוטה, עוף ששמו תנין, והוא שוטה ובוכה ומספיד תמיד, רש"י), כי לגודל סיגופיו ופרישותו היה בוכה תדיר, ונתכערו פניו משום זה, עד שכאשר מינוהו לראשות ישיבה אמרו עליו 'לא כחל ולא סרק ויעלת חן' כלומר אע"פ שאין פניו יפות מחמת ריבוי הבכי והיסורים שהיה מקבל על עצמו מכל מקום 'יעלת חן', וכמו שהאריך בכל זה בחוות יאיר סימן קנב, וכמסופר בגמרא שהיה בודק עצמו אם תשלוט בו אש של גהינם, ופעם אחת כאשר ראוהו חכמים איך בודק עצמו ולא נשרף, מיד נחרכו שוקיו וע"כ היה מכונה 'חריך שקיא', ומה מאד מתאים שדוקא רב זירא הוא אשר אמר להם 'כזית שאמרו - במקום מרה', שהמרירות והצער הוא מה שממצה ומגלה את פנימיותו הטהורה של הזית. ודווקא בזמן של צער ויסורים צריך להתעורר ולהתחזק עוד בגילוי ובירור שמנה של תורה.

פרשת תצוה - פורים

ומה מאד יש להתפעל שדוקא רב זירא שהיה תובע את עצמו כל כך הרבה, והיה מתייסר ובוכה על עוונותיו לפי רום מעלתו. הוא זה אשר היה מקרב את שכניו הרשעים באהבה, ומוצא בהם צדדי זכות בפנימיותם כמו שביארנו בתחילת המאמר. וכמו שהיה רגיל לומר אאמו"ר רבי אריה זי"ע שהצדיק האמיתי תובע את עצמו עפ"י תוקף מידת הדין ואת האחרים עפ"י שפע מידת הרחמים¹.

¹ ואולי זהו סוד "קם רבה שחטיה לרב זירא" שבפורים אסור להיות בצער ובבכיה על עוונותיו, בחינת רב זירא. (לפעמים רואים שיכורים המגיעים לידי עצבות ויללה על מצבם הרוחני... ויש כאלו הסוברים שמכיון שזהו יום מסוגל לתשובה מאהבה הם עושים אותו ליום תחנונים, ואולי כל זה נרמז בשחיטת רב זירא ביום הפורים...)

ויש להוסיף מה שכתב הקדוש המקובל רבינו שריה דבילצקי זי"ע: ודע כי רע עלי המעשה ממה שיש מספרים ועוד בתור שבח על גדול זה או אחר שעבודתו בפורים היתה בבכיות עצומות והתבודדות וכו' ובעיני זה מחליף הזמנים ומשנה עתים, כי ימי הפורים ניתנו לשמחה ולמשתה ומאכל, וכפי גירסא אחת במעשה רב ישן היה הגר"א בפורים יושב כל היום בסעודה, וכן וכיוצא בזה ראוי לעשות, ומי שמערב הזמנים סופו שיבוא גם לרקוד ביום הכפורים לפני כל נדרי, והכתוב אומר וביום טובה היה בטוב ודי בהערה זו למבקשי אמת. והקב"ה יזכנו לקיים כל דבר ודבר בזמנו ועתו כפי המתאים לזמן ועת ההוא, כי ההנהגה הנאותה והראויה כפי המתאים לזמן המסויים ההוא, כי ההנהגה הנאותה והראויה לזמן המסויים ההוא היא מציאות בטבע והמשנה ההנהגה הניאותה אז הרי זה כלובש בגדי חורף בחום הקיץ או לובש בגדרי קיץ ביום קרה.

דרוש ב' הדלקת נרות המנורה - תורה אור אורה זו תורה

א.

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך וגו'
אמרו ע"ז במדרש רבה:

"הדא הוא דכתיב לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי, כשאמר הקב"ה למשה 'ואתה הקרב אליך [את אהרן אחיך ואת בניו אתו] הרע לו, אמר לו הקב"ה: תורה היתה לי ונתתיה לך שאילולי היא אבדתי עולמי".

וצריך להבין מה הרע לו למשה, ומה השיב לו הקב"ה.

והנה, יש לתמוה הרי התורה עוסקת כאן בפרטי הקמת המשכן ועשיית הכלים, ולמה נכנסה פרשת הדלקת הנרות בתוך פרשות הללו, הרי הדלקת הנרות היא מצוה ממצוות עבודת המשכן כעבודת הקרבת הקרבנות, ואינה שייכת לדיני הקמת המשכן.

ושמעתי מהרב אריה ישראלי לבאר בזה, בהקדם הא דאמרו חז"ל בפרשת בהעלותך שאהרן הכהן חלשה דעתו שלא נשתתף בקרבנות הנשיאים אמר לו הקב"ה חייך שלך גדול משלהם שאתה מטיב ומדליק את הנרות. ותמה, למה נקט דוקא הדלקת הנרות, הא שלו גדול מהם בכל עבודת המשכן ושהוא נכנס לפני ולפנים.

וביאר דאהרן נתקנא במה שהשתתפו הנשיאים בחנוכת המשכן דייקא, כי רצה שיהיה לו ג"כ חלק בהקמת המשכן, וע"ז אמר לו הקב"ה שאתה מטיב ומדליק הנרות, כלומר, שהדלקת הנרות היא חלק מהקמת המשכן כי בית חשוך אינו בית שלם, ובזה משתתף אהרן בהקמת המשכן.

וזהו הטעם שכללה התורה את מצוות הדלקת המנורה בתוך דיני הקמת המשכן משום שזהו חלק מפרטי ההקמה, להעלות בו אורה שלא יהיה חשוך, ועי"ז מעמיד את הבית על מכוננו.

ויש להוסיף על דבריו מה שהיה אומר **אאמו"ר רבי אריה זצוק"ל** [ששמע בבחרותו מן העגלון שהביאו לוולאז'ין] הטעם שמאחלים אחר הנפטר שיזכה ל'גן עדן מואר' [א ליכטיגען גן עדן] שכיון שנר מצוה ותורה אור, הרי שמי שיש לו מצוות בלא תורה, אמנם זוכה לגן עדן אך אין לו שם 'אורה', שהרי נרות יש לו ואור אין לו, ולכך מברכים את הנפטר שיזכה לגן עדן מואר, שזהו גן עדן בשלמות.

בספר עיטורי תורה (בהעלותך) כתב לפרש שעיקר חלישות הדעת של אהרן לא היה על עצם הקרבת קרבנות הנשיאים, שהרי הוא הקריב כל חייו קרבנות הרבה, אלא על כך שלא היתה לו אותה הזכות שמחמתה זכו הנשיאים להביא חנוכת המזבח - כמו שכתב רש"י בפרשת נשא על הפסוק הם נשיאי המטות שזכו לכך מפני שהיו משוטרי בני ישראל במצרים והיו מוכים עליהם, מפני שלא רצו לנגוש את העם, ובזכות זה זכו להביא קרבן הנשיאים, ועל זה חלשה דעתו של אהרן שהוא ושבטו לא היו בכלל השעבוד וישבו בבית המדרש ולמדו, ולא נשא בעול סבלם של אחיו כמו שעשו שוטרי בני ישראל. ועל זה השיב לו הקב"ה 'שלך גדול משלהם שאתה מדליק את הנרות, והנרות לעולם יאירו', והכוונה, שהדלקת המנורה היא כנגד חכמת התורה, ואמר לו הקב"ה לימוד התורה שלך חשוב יותר מההתעסקות בצורכי הציבור ונשיאה בעולו, שהרי על ידי אור התורה תתקיים אומתנו גם בחשכת הגלות, וכמו בזמן גלות יוון שכמעט אבד שם ישראל, והמעט לומדי התורה מדליקי המנורה הם אשר שמרו על הגחלת והאירו את החושך.

וכעי"ז יש לומר גם בפרשתנו שנכתבה פרשת הדלקת הנרות בתוך מלאכת המשכן, כדי ללמדנו שאור התורה (המרומוז בהדלקת הנרות) אינה פחותה מבניית משכן ה', שהרי במקום לימוד התורה שם שורה השכינה! ומי שעוסק בתורה ומפיץ את אורה, הרי הוא ממש כעוסק בבניית המשכן.

ולפי"ז נבוא לבאר דברי המדרש הנ"ל, שכאשר ראה משה שאהרן ובניו זוכים להתקרב ולשרת בקדש חלשה דעתו, למה הוא לא זכה לזה, ועל זה השיב לו הקב"ה כי הוא קיבל

את התורה וזה יותר מן הכל - שאלולי היא איבדתי עולמי. העולם יכול להתקיים בלא מקדש אבל אינו יכול להתקיים בלא תורה.

הכתב סופר הביא בשם אביו החתם סופר דאיתא במדרש 'הקב"ה לא כמלך בשר ודם, מלך בשר ודם נותן לאכילה שמן זך ולמאור הפסולת ואילו הקב"ה ציווה להיפך למאור זך ולמנחות הגרוע יותר'. וביאר הרמז בזה, דהנה המנחות מרמזות על ענייני האכילה וצרכי עוה"ז - כמו השולחן שעליו עורכים לחם ואמרו הרוצה להעשיר יצפין ששולחן בצפון, ואילו המנורה מרמזת על אור התורה כמו שאמרו הרוצה להחכים ידרים שמנורה בדרום, וזהו שצוה הקב"ה לקחת השמן הזך למאור והגרוע למנחות, כלומר שיהיה עיקר העיסוק של האדם בזיון צורכי שמים ואילו בצורכי גופו יסתפק אף בגרוע יותר ולא ידקדק מזה יותר מדאי, כי אין זה אלא טפל לעיקר. ע"כ דברי הכתב סופר. ולדרכינו יש לומר באופ"א קצת, שהמנורה היא כנגד אור התורה והמנחות הינן כנגד עבודת הקרבנות בכללות, ורמזה התורה שיותר יש חשיבות לעסק התורה מאשר לעבודת המקדש, ולכן המנורה צריכה שמן זית זך ואילו המנחות די להן בשאר השמן.

כע"ז ראיתי מפרשים את הפסוק 'ואתה תצוה' - אתה אינך צריך להתעסק בתרומת המשכן, כי 'אתה תצוה את בני ישראל' אתה מלמדם תורה, וזהו עיסוקך, ובה אתה חשוב כנגד כל העוסקים במלאכת המשכן. כי ממזר תלמיד חכם קודם לכה"ג עם הארץ, כדכתיב יקרה היא מפנינים מכה"ג הנכנס לפני ולפנים.

ענין זה מבואר גם **במגילת אסתר**, שמסתיימת במילים 'ורצוי לרוב אחיו' ואמרו חז"ל 'ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב למלכות והיה בטל מתלמודו', הרי לנו **שגדולה מעלת תלמוד תורה ממעלת ההשתדלות והעיסוק בצורכי כלל ישראל**, כי התורה היא הזכות והשמירה הגדולה ביותר.

וראיתי (בעיתון יתד נאמן) בשם **רבינו הגרא"ל שטיינמן** (שליט"א) על מה שאמרו חז"ל במגילה דף טז ע"א עה"פ ויקח המן את הלבוש ואת הסוס שכאשר הלך המן להרכיב את מרדכי מצאו כשהוא מלמד את החכמים הלכות קמיצה, ואמר 'אתא מלי קומצי קמחא דיזכו, ודחי עשרה אלפי ככרי כסף דידי' [בא מלא קומץ קמח שלכם ודחה עשרת אלפי ככר כסף שלי].

והרעיש הגראי"ל מאד, למה ייחס את ההצלה ללימוד הלכות העומר, הלא בלא"ה באותם ימים התכנסו כל ישראל בצום ג' ימים בתפילה ותשובה מעומק הלב, והרעישו שמים וארץ. ואעפ"כ, היה פשוט להם שכוח התורה עדיפה על כל עצרות התפילה והצומות, עד כדי כך שייחסו את ההצלה ללימוד התורה ולא לצומות ולהתכנסות. והדברים נוראים?

ישנם בני ישיבות אשר מרגישים חלישות הדעת, בראותם את אחיהם נושאים במשא העם ומוכים על ידם בהשתתפות בשמירת בטחון הישוב וכו', אך עליהם לדעת ששלך גדולה משלהם, כי אתה מדליק ומטיב את הנרות וזהו החסד והשמירה היותר גדולה לכלל ישראל.

בשלהי אדר תש"ח כתב רבי אריה מכתב לבנו הגאון שבארה"ב, ובתוך הדברים הביע חששו שמא יאלץ זקנינו רבי שמחה שלמה זצ"ל להתבטל מלימודו מחמת חובת הגיוס.

"...המצב באר"י והעה"ק כבר כתבתי לך במכתבי הקודם ומאז ועד עתה רבה אמונתו לקיים לישני עפר, ה' ירחם, המצב מחמיר מיום ליום, אז יענך ה' ביום צרה להמציאנו פדות ורוחה... ור' אליעזר {פלצ'ינסקי} שליט"א קבלנו היום מכתב מהני ברק והוא מסופק מאד אם יוכל להגיע הנה על חג הפסח, בנינו היקרים ז"א עמחה שלמה ונכדי היקרים {שלמדו הישיבת סלבודקא בה"ב} כמעט ודאית שישארו שמה, כי לא נותנים לנסוע ממקום למקום. בגיל זה כנראה התחייבו שמה בגיוס, ה' ירחם, חבל על זמנו של עמחה שלמה אשר הוא עקדן גדול בתורה, וטועם טעם מתיקות התורה לפי כשרונותיו הנעלים, אמנם הכל מהקב"ה לטובה... בעת גמרי המכתב עדיין הקרה

² ואולי זהו מש"כ הרמ"א ללימוד תורה קודם הסעודה משום אורה זו תורה, ויש לעיין הלא לפני כל מצוה אסור לעסוק בתורה שמא ימשך ולמה כאן אינו בכלל האיסור. ונראה דזהו מעיקר צורת סעודת הפורים, שמראים שיעיקר ההצלה בא ע"י לימוד התורה במסירות נפש, ועי"ז היתה ליהודים אורה מוחשכת הגזירה.

המוצא נמשך, ה' ירחם על עמו וארה"ק, לכן כתבתי הידים רועדות ולא בסדר..."

אבי רבי אריה זצ"ל שזכה להתעסק במצוות גדולות, והיה חד בדרא בביקור חולים וקירוב רחוקים וכו', מכל מקום לימוד התורה נחשב אצלו נעלה ומרומם מכל זה, בבחינת כל חפציה לא ישוו בה, והיה משתוקק תמיד לשקוד על התורה בלא הפסק [אלא שהרגיש בנפשו שזוהי חובתו לפי שורש נשמתו לקרב ולהשפיע וכו', וכפי שהורה לו בעל הלשם הקדוש]. ומרגלא בפומיה, לפרש הפסוק 'נר מצוה ותורה אור', שאפשר שיהיה הבית מלא נרות ועדיין יהיה חשוך לגמרי, ולמה - מפני שלא העלו את האש להדליק את הנרות... וכן המצוות והמעשים טובים הם כנרות, אבל בלא התורה לא יאירו הנרות!

כאשר כתב לו בנו הגר"ח שיעול הרבנות ועסקי הציבור גוזל ממנו את זמנו היקר, ואיננו מספיק לשקוד על התורה כפי חשקו, כתב לו רבי אריה:

"...הנני מצטער מטרדותיך בעבודה קשה המוטלת עליך השוללת את מנוחתך וגוזלת את זמנך, אבידה שאינה חוזרת. אמנם אתנחם מעט, כי אדמו"ר הגרא"ז {מלצר} שליט"א מספר בשם הגאון רבן ומאורן של ישראל רח"ע {גרודזינסקי} ז"ל ששמע מפיו אשר כל הצלחתו בסידורו את ספרו {היה רק} בעת שהי' טרוד מאד בצרכי כלל, ו{אילו} בעת שישה במנוחה לא איסתעי לי' מלתא. וכדומה לזה שמעתי מפיו הגה"ק מרן ראיה"כ {קוק} זצ"ל כי יש מקום הראשם של גדולי גאוני ישראל לעסוק בתורה ולהתעסק בצרכי הכלל אשר זכות הרבים מסייעתם. כתבתי זאת להרגיע את רוחך הטהורה..."

ומה נאים הדברים למי שאמרם, אשר ביחד עם עול הציבור והנדכאים והרחוקים אשר נשא על כתפיו, מכל מקום לא השמיט עצמו מלעסוק בתורה יומם וליל, גם לעצמו וגם לרבים, וגם בעת הילוכו היו משניות שגורות על לשונו, שלא להשיח דעת מן התורה אפילו בעת עיסוקו במצוות, וכפי שהביא מרבו הגרא"ה.

דרוש ג'

"נתקשה משה בעשיית המנורה" מעלת הפשטות גם אצל בעלי השגות

א.

הנה, על עשיית המנורה אמרו חז"ל (במדבר רבה טז ז) שנתקשה משה בעשייתה אמר לו הקב"ה לך אל בצלאל והוא יעשה אותה, אמר לבצלאל ומיד עשאה. וראיתי (בעלון תודעה תרומה תשנ"ד) שהאדמו"ר הזקן מגור נתקשה הרבה שנים בדברי חז"ל הללו - היתכן שהרבי מתקשה בדבר והתלמיד עושהו מיד. עד שכעבור שנים נתאשפו חתנו של הרבי בבית החולים הגדול בוורשא לצורך ניתוח אצל המנתח הבכיר ביותר, ואף על פי כן נסתבך הניתוח והגיע לכלל סכנה. כשהגיע הרבי לבית החולים לבקר את חתנו, התעניין הרבי אצל המנתח הבכיר כיצד נסתבך הניתוח, והשיב לו המנתח במשל למלך גדול שהיתה גנוזה באוצרותיו אבן יקרה שערכה לא יסולא בפז, אך היה בה כתם קטן, כל המומחים שהתבקשו להסיר את הכתם לא העיזו לקחת על כתפם אחריות כל כך גדולה, שמא תיפגע האבן במהלך הטיפול בה, מה עשו, מסרו את האבן לבעל מלאכה פשוט שלא ידע מידת חשיבותה של האבן ועשה את מלאכתו בלא חשש ומורא בהצלחה רבה. אף ניתוח זה, הסביר הרופא, בדרך כלל הוא ניתוח קל אשר אני מורגל בו מימים ימימה, אבל כאשר נודע לי שמדובר בחתנו של האדמו"ר אחזה אותי התרגשות ומזה באתי לידי טעות וסיבוך.

באותה שעה, סיפר האדמו"ר לאחר זמן, נתחווירו לי דברי המדרש הנ"ל, משה רבינו ידע יותר מכל אדם את עמקי סודות המנורה ואת התיקונים הגדולים התלויים בעשייתה בדקדוק כראוי, ודוקא משום כך נתקשה בעשייתה, משא"כ בצלאל שלא הגיע להשגת משה שוב לא נתקשה בה ועשאה מיד.

נמצא, שככל שדרגת האדם גבוהה והשגתו גדולה כך מבין הוא את גודל אחריותו וזהירותו הנצרכת. ואפשר שזהו מעלת הפשטות והתמימות אפילו אצל בעלי ההשגות הגבוהות, כמו שכתבו הפוסקים שאמר הר"ש מקינון שאע"פ שלמד סתרי הכוונה היה מתפלל בפשטות כתינוק בן יומו, כי ההולך בתמימות ובפשטות אחרי מצוות ה' אין לו חשש של טעות ושיבוש ח"ו, אלא הולך תמים הולך בטח³.

וזה שייך לדברי הכתב סופר [שאני רגיל לאומרם כמעט בכל שמחת ברית] שהטעם שאנו מכסים את הערלה בעפר, כדי לרמז שגם לאחר שזכינו לקיים מצוה נשגבה כזאת, שהיא כקרבן לפני ה', ולכרות ברית עם הקב"ה, מכל מקום אין אנו מתגאים אלא אנו כעפר לכל, וכפי שאמר אברהם אבינו בעל המילה 'ואנכי עפר ואפר'. וזהו שאמר בלעם 'מי מנה עפר יעקב' ודרשו חז"ל - 'מי יוכל לעמוד באלו שמלים את בניהם ומכסים את ערלתם בעפר' כלומר שאין במחשבתם פניה להתגאות ולהתפאר, אלא מכסים אותה בעפר. עכ"ד הכתב סופר. ונכלל בזה גם הדברים הנ"ל, שגם מי שהוא בדרגה נשגבה מכל מקום הוא מקיים את המצוה בשפלות ובתמימות ובפשטות כעפר ממש, בלא כוונות גבוהות אלא כ'בהמות הייתי עמך'.

ויש לבאר לפי"ז דברי חז"ל על אלישע בן אבויה (מדרש זוטא קהלת ז, וכע"ז בירושלמי חגיגה):

וכך היה מעשה אבויה, אביו היה מגדולי ירושלים, יום שגמלתו אמו, עשה סעודה, והיו שם גדולי ירושלים, ור' אליעזר ורבי יהושע, כיון דאכלין ושתין, אלו אמרין אלפא ביתא מן הכא, ואילין אמרין מזמורין מן הכא, א"ל רבי אליעזר לר' יהושע עד דאלו מתעסקין בדידהון, אף אנן נעסוק בדידן, התחילו מתעסקין בתורה ובנביאים ובכתובים, והיו הדברים עריבין כנתינתן מהר סיני, וירדה האש והיתה מלהטת סביבותן, עלה אבויה אביו אצלם, אמר להם למה באתם כאן לשרוף את ביתי באש, אמרו לו חס ושלום עוסקין היינו בתורה ובנביאים ובכתובים, והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני, ולא באש ניתנו? [לאו הכי כתיב וההר בוער באש?!] אמר להם אבויה אבא אם כך היא כחה של תורה, הבן

³ אולי גם זה נרמז בדבריו המפורסמים של הגראי"ה בבריתו של זקנינו רש"ש זצ"ל שיש להקדים שם 'שמחה' ע"ש האור שמחה לשם 'שלמה' ע"ש הלשם, כי יש להקדים הפשט הנגלה על פני הנסתר הגבוה.

שמלתי היום אני מגדלו לתורה, ועל ידי שלא היתה כוונתו לשמים, לפיכך לא נתקיימה בו תורה.

הרי לנו שבברית מילה בעיני דוקא להכנס לברית שלא לשם התפארות לכבוד ולגדולה, אלא לקיים התורה בפשטות ובתמימות, ולכן מניחים את הערלה בעפר דייקא, כמוש"כ הכת"ס, וכאשר כיון אבויה לשם התפארות וגדולה פגם בזה ברח הנימול.

ויש להוסיף דמעשה כע"ז מצאנו בשה"ש רבה פרשה א:

"בן עזאי היה יושב ודורש והאש סביבותיו, אזלון ואמרון לרבי עקיבא ר' בן עזאי יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו, הלך אצלו ואמר לו שמעתי שהיית דורש והאש מלהטת סביבך, אמר לו הן אמר לו שמא בחדרי מרכבה היית עסוק, אמר לו לאו, אלא הייתי יושב וחורז בדברי תורה ומתורה לנביאים ומנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני והיו ערבים כעיקר נתינתן, וכן עיקר נתינתן מסיני לא באש היו נתנין הה"ד וההר בוער באש".

ועפ"ז נראה לפרש דגם טענתו של אבויה 'באתם לשרוף את ביתי' היתה מפני שחשב שהם עוסקים במעשה מרכבה, ועל זה השיבו לו שהיו עוסקים בתורה ובנביאים ובכתובים עד שהיו הדברים שמחים.

ויש לרמז גם בזה את עניין הכתב סופר הנ"ל שבן עזאי סבור היה שבשביל שתדאש מן השמים צריכים להתגדל ולהתרום לעסוק במעשה מרכבה וסודות התורה וכו', אבל הם הראו לו שדוקא ההתעסקות בלימוד פשוטי המקראות 'חורז מתורה לנביאים ונביאים לכתובים' בחינת 'עפר יעקב' הוא שהוריד אש מן השמיים⁴.

⁴ א"ה, בעוניי אמרתי זאת, כאשר נפרדנו ממו"ר הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל, והבאתי אז המדרש הנ"ל בבן עזאי, ואמרתי שגם אצל רבינו הגרמ"ל לא ביקש להוריד אש מן השמיים ע"י התעמקות יתירה בהגדרות וחילוקים עדינים דק מן הדק עד אין נבדק וכו', אלא לימד אותנו ללמוד בצורה ישירה ופשוטה כסדר הגמרא ורש"י ותוס' במתיקות ונעימות עד שמתוך כך ירדה אש מן השמים והיו הדברים שמחים.

ומידידי המופלא רבי צבי ווינברג שליט"א שמעתי לבאר למה כ"כ היתה השפעה על אלישע ממחשבה קלה של 'שלא לשמה' אצל אביו ביום המילה. ואמר בזה, עפי"מ שחז"ל דהמילה היא כקרבן, ואיתא בפוסקים כמה מנהגים מחמת זה, ובקרבן מחשבת 'לשמה' מעכבת בו שנעשה לקרבן פסול, לכן גדול כוח האב ביום הזה לקבוע מעלת בנו כקרבן לה' כפי גודל טהרת מחשבתו לשמה ללא פניה זרה, ודפח"ח.

זהו עניין עבודת הפורים בתמימות ובפשטות "עד דלא ידע", למעלה מן הדעת, ללכת אחרי ה' גם בלא להבין מה בין מרדכי להמון, ובין אסתר לזרש.

כאשר עוסקים אנו בעניין זה של הקדמת הפשטות להתרוממות, נגלה לפני סוד, שמחה לפני שלמה, יש בנותן טעם להביא כאן מכתבו המרגש של דודינו גאון ישראל מרן רבי חיים יעקב לוי זצוק"ל, אשר בהיותו בחור צעיר גלה למקום תורה בישיבת קמניץ דליטא, ושם שלחו לו תמונה ראשונה מאחיו הנולד שמחה שלמה שנולד בירושלים הרחוקה (הוא זקנינו זצ"ל), וכתשובה שלח הוא להוריו הצדיקים את המכתב הזה:

יום ה' לסדר והבאתי אתכם אל הארץ צ"ב לפ"ק קמניץ

להורי היקרים מחמדי עיני ולבי שיחי ולכל המשפחה היקרה שיחי. שלום לכולכם.

מכתבכם היקר הגיע אלי ביום אחרי מועדו הקבוע, ז"א ביום ד', ולא ידעתי כבר מה לחשוב אתמול בענין זה, אך ה"ה היום קבלתי את המכתב, אך מה נרעשתי הראותי את אחי הקטן עומד לנגד עיני, חטפתי את אחי הקטן עלמהליע נ"י ונישקתיהו זמן רב נגד כל חברי המסובים אתי על השלחן בעת אכילת ארוחת הצהרים ובהכמה דמעות שמחה ערכתי הקבלת פנים לכה'. אך תיכף הרגשתי בעוד איזה תמונה אשר לקטנה מאד חשבוה ידי המשעי אותה, אך בין רגע ראיתי כי ידי הטעו אותי הרבה, כי אמנם גדולה היא מאד. אבי יקירי! ואמי יקירתי! אינני יכול לתאר לכם איך שנרעשתי כמה דמעות על התמונה נפלו מעיני אך התאפקתי בכדי שהאמא והילדים }שמהיטים אליו מן התמונה{ לא יראו איך שאני בוכה, אך הדמעות הללו אינם ח"ו דמעות געגועים כי אם דמעות שמחה שזכיתי לראות פניכם לכה"פ על תמונה. אמי יקירתי למה פניך כה רעים, כמעט שלא הכרתיך כלל והצטערתי מאד מזה,

אך אילו היית רואה את עמחתי בראותך כי אז היית מזה לבד שמחה כמה ימים.

רפאלקע אחי חביבוי! ראיתך איך שאתה יושב ונדמה לי כי הנך יושב ומביט עלי ובעיניך זה התחלתי לדבר אליך אך הראותי כי אינך עונה לי נזכרתי כי אך תמונה היא זו אך מה נהדר הנך בפניך המלא{ות} עדינות והטבה.

ואתה השני, שלמהלעי אחי חביבוי! בתמונך השניה הנך עוד יותר יפה מהראשונה אעפ"י שראשך כפוף את עיניך נשואות ונצוצות ומבריקות "שפיל ואזיל בר אווזא ועינו מטייפוי" {ב"ק צב,ה, האווז הולך שפל אך עינו נשואות למעלה}

והשלישי, את אחותי החביבה! היפיפותך נשארתי יפיך לבת מלכים. ולמעלה הראשון אברהם יצחקלול ב"א חביבוי, אותך ביום הפרדי מביתנו לא זכיתי לראותך, ועכשיו ב"ה זכיתי לראותך אך כמה יפה הנך כשמע בצהריים, וגם את אצבעך חפשתי בפיך אך לא מצאתי אותו ונזכרתי כי הלא ילד גדול הנך כבר והפסקת כבר מלינוק את האצבע.. ואחרון אחרון חביב ערה-לע חביבתי רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה, היפיך ובעניך המפיקות והמלאכות חכמה. ובראותי אותך אמי יקירתי יושבת עם הילדים עיחי אם הבנים שמחה מה גדלה שמחתי אשר אין לשער ואין לספר, אך בלבי חשבתי מתי אזכה לראותכם כבר פנים אל פנים נצבים לנכד עיני, לא על הנייר, אך תודה רבה לכם על השמחה שגרמתם לי.

אך על מה שעאלת אמי מורתי אם חסר לי איזה דבר, הנני מוכרח לכתוב לך כי לא חסר לי ב"ה כלל כי יש לי ב"ה עוד הרבה יותר מכפי שהנני צריך והנני אוכל הרבה ושונה חלה ולומד ב"ה ויש לי אכסני' טובה ולא חסר לי כלל. אמי מורתי! האח מה גדלה שמחתי בראותך ניצבת לנגד עיני ומבטת בעינים רחמניות עליו ומדברת אלי מתוך התמונה, די ישלם לכם כפל כפלים

מהשמחה אשר גרמתם לי והחיתם את נפשי. אך חסר לי עוד תמונת אבי מורי, ועוד מהמשפחה שאינם על התמונה. התמונה הקטנה {עם אמו והילדים} לא הראתי לאף אחד מפני עין הרע של כל הילדים, אך את התמונה היחידה של שלמהלע השביל עגדולה היא הרגישו בזה הבחורים וחטפו את זה ונשקו אותה ואמרו שלא ראו כמעט ילד כזה, והראו את זה להרבה בחורים.

חדשות אין לי מה לכתוב, הרב אדמו"ר {הגרה"ד ליהוביץ זצ"ל} עוד לא בא. ובהזו הימים יבא. יותר אין לי מה לכתוב, בפעם השניה אי"ה אאריך יותר, ד"ש לכלכם לאחיותי הגדולות והיקרות ובעליהן ובניהן שחיי ואחותי הקטנה והיקרה עטיל'א תחיי ואחי היקרים רפאל בנימינק'ע נ"י ושמחה שלמהל'ע נ"י. הנכם אחיכם גיסכם ודודכם המצפה והמחכה לראותכם בקרוב חיים יעקב לוין

השעה כבר מאוחרת הנני הולך לישן, שלום לך אבי יקירי, הנני חושב כי המכתב יבוא אליך יותר מאוחר מהכל פעם מפני כי הימים האלו הם ימי חג של הפולנים, ובעהיל כך התעכב גם מכתבך אלי ומכתב אמא, שלום לכלכם הנכם המצפה בכליון עינים לראותכם בקרוב חיים יעקב לוין

[כמה עניינים נשגבים יש ללמוד ממכתב נפלא זה, של דודנו מרן הגר"ח זצ"ל, וכגון כמה מתאמץ ומדגיש את השמחה על מה שזכה לו ולא את הצער על מה שלא זכה לו, וזה שייך מאד לעבודת חדש זה של 'מרב'ים בשמחה', ראו נא כמה פעמים נכפלה המילה 'שמחה' במכתבו...!!!]

הרי לנו שכבר מימי ינקותו ראו על רש"ש זצ"ל שילוב של של 'שפיל ואזיל ועיניו מטייפ', כלומר, עיניו נשואות אל על לשמי שמיים, אך כתפיו כפופות בהכנעה ובפשטות!

* * *

דרוש ד

פרשת תצוה ופורים גילוי הקירבה בתוך ההסתר פנים

א.

כתב בעל הטורים 'לא הזכיר משה בזה הסדר, מה שאין כן בכל החומש, שמשעה שנולד משה אין לך סדר שלא הוזכר בה, והטעם משום שאמר מחני נא מספרך אשר כתבת וקללת חכם אפילו על תנאי באה, ונתקיים בזה. וכתב בקהלת 'יצחק בשם הגר"א הטעם שדוקא בפרשה זו נתקיימה קללתו, משום שפרשת תצוה לעולם תחול בסמיכות לז' אדר שנסתלק בו משה, ולכן נסתתר שם משה בפרשה זו לרמזו על הסתלקותו.

ועוד אמר הגר"א שהנעלם של 'משה' הוא ק"א [כלומר, אם נסיר ממילואי האותיות מ"ם שי"ן ה"א, את האותיות הראשונות הנגלות, ישאר מנין ק"א], ולכך מנין פסוקי הפרשה הוא ק"א לרמז בזה על העלמותו של משה שהוא במנין ק"א, כלומר, שאע"פ שהחיצוניות של משה רבינו דהיינו הגשמיות שלו דהוא גופו הקדוש נעדר מאתנו מכל מקום הפנימיות שלו דהיינו הרוחניות שהוא התורה שלימדנו עוד נמצאת בתוכנו. ובספרים כתבו שבמסורה נסמן מנין הפסוקים בפרש בסימן מיכאל"ל, וזה עפ"מ ש"כ רש"י על דברי המלאך ליהושע 'עתה באתי' - אבל בימי משה רבך באתי ולא חפץ בי שנאמר אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה, ואיתא בחז"ל שהיה זה המלאך מיכאל"ל, נמצא שכאשר נסתלק משה אזי הגיע זמנו של מיכאל המלאך, שהוא בבחינת פנימיותו של משה, ולכן דוקא בפרשה זו שנסתלק בה משה נרמז בה מנין מיכאל"ל.

[שמעתי מאמרו ר' רבי אריה זצ"ל הטעם שבפרשת בשלח' הנה אנכי שולח מלאך לפניך' לא מחה משה 'אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה' ודוקא בפרשת כי תשא לאחר חטא העגל לא אבה להנהיגת המלאך, דעיקר בקשת משה היתה על קבלת התשובה שזה

יתקיים ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י מלאך, דהתשובה השלמה היא בהיותה מגעת עד כסא הכבוד, ואינה ע"י שליח אלא ע"י הקב"ה בעצמו].

ב.

אמנם בספר 'באר מים חיים' כתב דלשון נוכח 'ואתה תצוה' זהו דרך קירבה יותר מהזכרת שמו של משה, כי נוקטים לשון נוכח רק אל האדם הקרוב ביותר, ואילו עם הרחוקים מדברים בגוף שלישי בדרך כבוד.

ולכאול' דבריו סותרים לדברי הבעל הטורים ששם משה מסתתר בפרשה זו מחמת שאמר מחני נא, אכן באמת נראה שהדברים משלימים זה את זה, שדוקא כאשר יש הסתרה חיצונית מתגלית הקרבה הפנימית, [וכדברי הגר"א הנ"ל שפנימיותו של משה שהוא מנין ק"א מתגלה בפרשה זו].

ויש להוסיף, שהטעם שלשון נוכח הינה לשון קירוב הוא משום שאינה לשון שלימה, שהרי באמירת 'אתה' עדיין אין מובן בדיבורו למי הוא פונה, ורק בצירוף הפניית פניו אל האדם אחוי מחוי [מרמז] לו בזה אל מי הוא פונה.

וזהו ענין ההסתר, שאין הקב"ה מדבר עמנו בגלוי, אלא מחוי לנו ברמיזות מעשיו, ויש בזה בחינה של גילוי קירבה יותר מאשר בדיבור מלא, וכמו שמצאנו בחז"ל (עי' חגיגה ה' ע"ב) שהעומדים לפני המלך היו בקיאים ברמיזותיו, שלא יצטרך לדבר עמם בגלוי אלא יבינו בקריצותיו ותנועותיו מהו רצונו.

ג.

ובאמת אותו עניין מצאנו במגילת אסתר אשר לא נזכר בה שם ה' להדיא, אך באמת כל כולה הזכרת שמו יתברך מתוך מעשיו ורמיזותיו, איך מראה לנו אהבתו בגלגולי המעשים, וזהו בחינת קירוב גדולה בתוך ההסתר, שאין צריך לדיבור מפורש אלא מרמז לנו במעשיו.⁵

⁵ ומה מאד מתאים הדבר שמרדכי ואסתר הם אלו אשר תיקנו מזמור 'לא לנו ה' לא לנו - כי לשמך תן כבוד', כלומר, אע"פ שבמגילה שמך אינו נזכר בפירוש אלא רק אנו, מכל מקום לא לנו הכבוד אלא לשמך אשר יודע מתוך מעשיך כי 'כל אשר חפץ ה' עשה'.

והנה, אמרו חז"ל ששאל מרדכי את התינוקות 'פסוק לי פסוקך' וענהו הראשון 'אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא', פתח השני ואמר עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל' פתח השלישי ואמר ועד זקנה אני הוא ועד זקנה אני אסבול וגו' כיון ששמע מרדכי כך שחק והיה שמח שמחה גדולה.

וכתב בקהלת יצחק (דרשה לפרשת זכור) בשם אדונינו הגר"א שרמזו לו בזה על ג' פעמים שבא עמלק להלחם עם ישראל, שבפעם הא' לאחר קריעת ים סוף בא עליהם בפתע פתאום כדכתיב 'אשר קרך' שבא לפתע דרך מקרה, ואתה לא זימנת עצמך כנגדו ואפ"ה אל תירא מפתע פתאום. והפעם הב' כאשר גוע אהרן 'וישמע הכנעני מלך ערד וגו' וכמו שאמרו חז"ל שעמלקים היו אלא שנתחכמו לישראל כדי שלא יתפללו עליהם ויעצו עצה להיראות ככנענים, וע"ז אמר השני 'עוצו עצה ותופר', והשלישי אמר לו ועד זקנה אני הוא זה כנגד המן שטען לחכמי האומות שהקב"ה כבר הזקין ואין כוחו כבעבר, שהרי החריבו את ביתו ולא מיחה בידם, וכנגד זה אמר השלישי 'ועד זקנה אני הוא'. עכ"ד הקהלת יצחק.

והנה בעיקר מה שטען המן שהקב"ה זקן, נראה לי לבאר לפי מה שראיתי בתורת משה (השלם, בראשית עמ' נג) על הפסוק 'ותצחק שרה בקרבה אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן' שכוונת שרה באמרה 'אדוני זקן' היתה על הקב"ה, שהוא נוהג עמה במידת זקן, וכמו שאמרו חז"ל שבקריעת ים סוף נגלה עליהם כגבור איש מלחמה ובקבלת התורה נגלה עליהם כזקן ויושב בישיבה, והיינו שבקריעת ים סוף נגלה להם בגבורות שלא כדרך הטבע וזה מידת גיבור, ואילו בהר סיני היה נס כדרך הטבע (א"ה, צ"ע כוונת אדונינו משה בזה) ע"כ נגלה להם כזקן ויושב בישיבה שזהו ג"כ כדרך הטבע. וזהו שאמרה שרה 'ואדוני זקן' כלומר שנגלה עליהם הקב"ה במידת דרך הטבע, וא"כ איך יתכן שאלד לאחר בלותי, וע"ז אמר הקב"ה למה זה צחקה שרה האף אמנם אלד ואני זקנתי [ולשון 'ואני קאי על הקב"ה, ושוב אין כאן סתירה ללשון שרה 'ואדוני זקן' ודו"ק] היפלא מה' דבר, כלומר, שאף בתוך דרך הטבע יכול הקב"ה לגלגל הכל כרצונו, ואין שום מניעה לפניו אף בתוך הסתר הפנים של דרך הטבע. עכ"ד החתם סופר.

ולפי"ז נראה לפרש דזהו שאמר המן שהקב"ה כבר זקן, היינו שהפסיק מלנהוג בגבורה שלא כדרך הטבע ונוהג רק בבחינת זקן כדרך הטבע, וע"ז אמר התינוק השלישי 'ועד

זקנה אני הוא ועד זקנה אני אסבול, אני אסבול ואמלט', כלומר, שגם בתוך מידת הזקנה כדרך הטבע לא יפלא דבר מהקב"ה איך לגלגל המעשים למלט את ישראל מצריהם.

והנה, אמרו חז"ל שכשנכנסה אסתר לאחשוורוש ביום השלישי אמרה מזמור 'אלי אלי למה עזבתני', ובמדרש שוחר טוב על תהלים (פרק כ"ב) דרשו 'אלי בסיני אלי על הים למה עזבתני', ולפמ"נ נראה לפרש, שהתפללה אסתר שבכל בחינה שמתגלה ה', בין בגבורה ובין בזקנה כדרך הטבע, לא יעזבה הקב"ה. וזהו כמו שנתבאר שגם בזמן הסתתרות הנהגת השי"ת בתוך דרכי הטבע מ"מ הוא מראה לנו ברמיזות ובפעולותיו שלא יעזבנו ואל יטשנו.

.ד.

ובאמת מידה גדולה היא להבין נכון את רמזיו של הקב"ה, וכבר האריכו בזה שכאשר נגזרה גזירת המן לאחר שמרדכי לא כרע ולא השתחוה, היה אפשר לראות בזה אות וסימן שלא צדק מרדכי במה שהתגרה ברשע בשעה שהשעה משחקת לו ועי"ז הביא גזירה נוראה על ישראל. אכן האמת היא שהגזירה באה מחמת שנהנו מסעודתו של אותו רשע תשע שנים קודם לכן! ואילו עמידתו האיתנה של מרדכי היא שהביאה את הצלתם של ישראל. הרי לנו כמה קשה לדעת לפרש את הנהגת הקב"ה.

והנה, שמעתי מר' חיים מנדל רוזנברג רמז לפורים מן התורה, שהרי מכת חושך היתה חדש ימים קודם מכת בכורות, כמו שאמרו חז"ל שכל מכה שימשה חדש ימים, נמצא שבט"ו אדר היתה מכת חושך ושם כתוב 'ולבני ישראל היה אור במושבותם' וזהו רמז למה שנתקיים בהם לאחר כמה מאות שנים 'ליהודים היתה אורה'.

ובאמת גם במכת חושך היה מקום גדול לראות בה צרה גדולה וחשיכה איזומה לישראל, שמתו בה ארבע חמישיות מכל ישראל, וזוהי שואה נוראה שלא היתה כדוגמתה, והיה צריך לזה בינה להבחין ולראות במכה זו ישועה ואורה. וזה ג"כ רמז לפורים שנתברר לישראל שעמידתו האיתנה של מרדכי היתה גאולה ולא צרה וסכנה.

א"ה, זקנינו הצדיק זצ"ל היה גדול במידה זו להתבונן בהשגחת ה' איך הוא מסובב סיבות ומגלגל מעשים לטובה.

ברשימותיו נמצאו מקרי השגחה רבים שרשם לעצמו לזכרון, איך ראה השגחה פרטית. וכגון אם עסק בלימוד איזה סוגיא, ונתגלגל לו לפתע ספר העוסק בסוגיא זו, היה רושם לעצמו פרטי המאורע כדי להתחזק תמיד לראות את יד ה' בתוך מקרי החיים. ועוד חזון למועד בעז"ה להביא דוגמאות ועובדות בזה.⁶

⁶ מדי דברי בהשגחה פרטית אעתיק בזה מה שכתבתי בהקדמה לקונטרס 'שמחת שלמה' שיחות רש"ש זצ"ל על ענייני ברית מילה, אשר הוצאתי לכבוד הכנס בני שמחה שלמה נ"י לבריתו של אאע"ה:

"ביום חמישי שעבר, כאשר נכנסה אשתי שושנה תחי' לחדר הלידה, ביקשתי להתפלל אל ה' ולקרוא אליו בחזקה, אך מחמת גודל המהומה שבליבי נבוכו עשתונותי ואין בפי מילה, אמרתי לעצמי אפתח ספר תהלים, ואקרא בפרק שיקרה ה' לפני.

מה מאד התרגשתי, וחלחלה אחזתני, כאשר נפתח לי הספר בפרק עג בפסוקים
וַאֲנִי־בָעַר וְלֹא אֶדְעַ בְּהַמּוֹת הַיְיָ עֵמֶק: וְאֲנִי תַמְיֵד עַמְּךָ אֲחֻזֶּת בְּיַד מִיָּנִי: בְּעֶצְתְּךָ תִּנְחַנִּי וְאַחַר כָּבוֹד
תִּקְחֵנִי:

שכן פסוקים הללו היו שגורים על לשונם של עטרת ראשנו רבי אריה זצוק"ל ושל בנו סבא רש"ש זצ"ל, ותדיר היו ממלמלים אותם בכל עת קושי או חשש, הרגשתי בזה רמז משמיים שזכותם של זקני הצדיקים שאני זוכה לעסוק מעט בתורתם עומדת לי ולביתי.

בחודשים האחרונים לחיי רש"ש זצ"ל, כאשר זכיתי לעמוד לפניו הרבה, היה מרבה לברך אותי שאזכה לבן נוסף בקלות ובנחת ולגדלו 'לעבודתך וליראתך'.. ומאז ראיתי בחוש איך תפילותיו וברכותיו מלוות אותנו למעלה מדרך הטבע. ברוך שומע תפילת עבדיו הצדיקים".

דרושה את מאמר מרדכי אסתר עושה מעלת הציות בתמימות לדבר ה'

א.

בהפטרת זכור (שהיא גם הפטרת פורים דמוקפים החל בשבת) אנו קוראים ששמואל אמר לשאול 'ותעש הרע בעיני ה', ומקשה החפץ חיים וכי היכן עשה שאול רע בעיני ה', הרי רק נמנע בשב ואל תעשה מלהרוג את אגג ומיטב הצאן אבל היכן עשה בקום ועשה דבר הרע בעיני ה'.

ותירץ החפץ חיים ששמואל טען לשאול שכיון שבלאו הכי לא קיים את מצות ה' להשמיד את עמלק, וא"כ נמצא שבהריגתו את כל העמלקים ונשיהם ובניהם לא קיים בזה מצות מחיית עמלק, וא"כ היתה כאן רציחה בעלמא, וזהו 'רע בעיני ה', כי גם עמלקים אינם כזבובים להורגם ללא טעם, אלא שהקב"ה ציוה אותנו לזה, אבל כל שאינו מקיים בזה ציווי ה' שוב הרי זה רציחה גמורה להרוג עמלקים. (ובמקום אחר הארכנו בזה להבין דברי הח"ח מצד הלכות מחיית עמלק)

ויש להתפעל מזה מאד, שהרי שאול 'חמל על אגג ועל מיטב הצאן' כלומר הוא הרגיש כאן חמלה ורחמים, אך באמת נתברר שאין כאן רחמים אלא אכזריות, דכיון שלא קיים מצות מחיית עמלק נמצא שרצחם בלא טעם וסיבה!

כמה רגשות האדם יכולים לתעתע בו! האדם חושב שהוא מרחם ובאמת הוא אכזרי. עלינו ללמוד מזה, כמה האדם צריך להכנע לקב"ה ולשעבד אליו את רגשותיו, לדם או לחלב, קרירות או חמימות, חמלה או נוקשות וכו'.

ד"ר ש"ס אהרן ש' ישכאל ושל בני האדם היה אומר שאם כפאק על הגנהאוג השלטון בארץ ישכאל שיוצאים אהבצ' צבאי בעסה גופה"א אבא אינה משלימה אג החאכפה מפני קשוג מחאה ורחמים כפיכוא, ומה יוצא משה? ע"י"ש אין המחבאים נכנעים אצמרי, וכעבור כמה שנים שוב פוצג מחמאה או מחבצה, ומה נמצא? שבא בעס נהניקס עוד ועוד יאדים עכביים גיעוקא

פרשת תצוה - פורים

כה

ונשים שאין בהם חטא, וכא זה אמה? מפני שגשגו הרחמים מנעו מן השלטון להכניע אותם
 בהם אמת, וכי רחמים זה? הרי קצא זה נצטר עליהם לעבור בכל כמה שנים אחדים הפצצות
 נכאיות מחרידות, אר ומשקרות אבדים, 'וגעש הדע העיני ה' - אם איך משלים המלאכה הרי
 אלה סגם כוונת, אמה אלה הוכי יאדים קטנים?!

ביומנו משגשג גש"ס הזכיר זאג סבא אבי הפולמוס שהגזיר אז על גבולת החיילים אלו
 צדיקת אבנים, שדגשו מהם אלהיך אלו אלו החפצינו, בגאנה אלוסריו וטוהר הנשק.

זהו שורש כל הרע, שמשעבדים את הרחמים האמיתיים שנובעים מן השכל והמוחשבה
 האמיתית אל הרגשי הרחמים הנפשיים.

והנה, בקהילת יצחק כתב על מה שאמרו במדרש שמושה שלח את יהושע דוקא להלחם
 בעמלק, כי עמלק הוא לא ירא אלקים ואילו יהושע הוא בנו של יוסף שאמר 'את האלקים
 אני ירא'. והסביר הקהילת יצחק שדרך האויבים שכל צד מבקש לגלות את טקסיסי הצד
 שכנגדו כדי להשתמש בהם גם כן, ולמשל אם צד א' לוחם עם טנקים הרי גם הצד השני
 רוצה שיהיו לו טנקים כדי שלא יהיה לזולתו יתרון צבאי עליו.

והנה התורה מספרת לנו שעמלק היו עזי נפש 'לא ירא אלקים', הם לחמו בלא יראת
 שמיים, ואכן אמרו חז"ל שהם היו קוטלים את אויביהם בצורות אכזריות, וחותרים מילות
 וכדו' [גם בספרי קורות העיתים ידועים עמלק כשבטים פראיים], והיה מקום לחשוב
 שגם אנו כנגדם נבקש להלחם בצורה כזו בלא רחמים ואנושיות, בבחינת עם נבל תתבל,
 אך משה רבינו בחר להלחם עמו דוקא עם יהושע אשר היה נכדו של יוסף שהיה ירא
 אלקים [אפילו בהתנהגותו אל אחיו שמכרוהו, אמר להם את האלקים אני ירא, שלא בא
 להנקם באכזריות], כי ישראל אינם מבקשים להלחם באותה צורה שפלה שנלחמים הם
 בנו.

ומזה יש ללמוד לאידך גיסא כנגד המבקשים לנהוג בפראי האדם כמידתם, ולהרוג ולגרש
 בלא חמלה ומידה, כי צריך לדבר עמם בשפתם וכו', [זאת השפה של המזרח התיכון וכו'],
 וכל זה אינו נכון, אלא דוקא יהושע הוא שנלחם בעמלק.

הרי לנו כמה יש להכפיף את הרגשות להלכה, מצד אחד שלא לחמול במקום שאין
 החמלה ראויה, ומאידך שלא להתאכזר באוייב במקום שאין האכזריות ראויה.

זהו עניין פורים להכניס כל הגוף תחת כללי ההלכה, וכאשר התורה אומרת לשמוח בשמחה עליזה ותוססת עושים זאת במרץ וחדווה.

בגטו ורשה ישב הרבי ר' קלונימוס קלמיש זצ"ל הי"ד מפיאסעצנא מוקף יהודים רצוצים ומדוכאים ברוחם, כשהגיע פורים תש"א לא חשב איש ולא היה מסוגל לשמוח אמר להם רבי קלונימוס קלמיש זצ"ל הי"ד: בספר הזוהר נאמר כי יום כפור הוא כפורים כמו פורים, **כשם שביום כפור מוכרחים להתענות בגזירתו של הקב"ה ולא חשוב אם רוצים או לא כך יש לשמוח בפורים**, ואתם מה לכם אם האשמדאי הנאצי משתולל בחוצות, מוכרחים לשמוח!

א"ה, כידוע לאחר הלוויית אדונינו אגרות משה זצ"ל בירושלים פנו הכל לסעודת פורים, והפטיר א' להגרש"ז איך אפשר לשמוח כעת בשמחת פורים לאחר השבר אשר השברנו', והגרש"ז מחה בו איננו אלא עבדים למקום, כאשר הוא מצווה עלינו להתאבל על החכם אנו מקיימים דבריו, וכאשר הוא מצווה עלינו לשמוח בשמחת הפורים אנו מיד פושטים צורה ומחליפים צורה כמצוותו. ולפי דברי סבא זצ"ל כאן אין זה באקראי שדברים הללו נאמרו ביום הפורים דייקא, כי זהו התיקון של חטא שאול, לשמוע לדבר ה' בלא שום חשבון, ולהפעיל הרגשות לפי מצות ה'. והנה שמועה שמעתי שראש הישיבה הגאון רבי הלל זקס זצוק"ל היה אומר שאיננו יודע למה ציוו חז"ל להשתכר בפוריא, אבל מכיון שציוו עליו כך הרי הוא עושה זאת בתכלית השלימות. והנה הגאון הנ"ל זצ"ל רב כוחו לבאר עניין המצוה עפ"י פשט ועפ"י נסתר כנודע לכל, אלא שס"ל דזהו מצורת עבודת היום שאנו עושים זאת גם בלא הבנת הדברים 'עד דלא ידע' בלא דעת כלל.

ב.

הנה שמוע מזבח טוב - שאול כנגד מרדכי

בהפטרת זכור כתוב 'ויחמול שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן וגו' ואח"כ נצטדק בפני שמואל אשר שמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר שלחני ה'.. ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבוח לה' אלקיך בגלגל, ויאמר שמואל החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה', הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים'.

בספר חפץ חיים על התורה בבראשית על הפסוק נעשה אדם וכו' מביא לשון חז"ל בבראשית רבה שם בשעה שהיה משה כותב את התורה היה כותב מעשה כל יום ויום, כיון שהגיע לפסוק נעשה אדם אמר לפניו רבש"ע למה אתה נותן פתחון פה לאפיקורסים? אמר לו כתוב, והרוצה לטעון יטעה, ללמדך שהגדול צריך להמלך בקטן. ואמר החפץ חיים דמכאן תשובה לכל אלה הרוצים לתקן דבר מן התורה לפי טעמים וחושם, ואמתלא בפייהם כי התיקון הזה יועיל לקרב את הרחוקים שאינם מאמינים, וגילתה לנו התורה בפירוש כי אין כל יסוד לתיקונים כאלה, והמתקנים בעצמם מחריבים ומהרסים א' מיסודי התורה, וגם לא הועילו כלום כי הרוצה לטעות יבוא ויטעה. ואמר החפץ חיים משל לאחד שלקח סחורה מן החנות והשליך אל הנהר, וכל העומדים שם חשבו שנתשגע, ואני עדיין מספופקני אם באמת נשתגע או לא, אבל דבר אחד ברור לי שהמשליך איננו בעל החנות והסחורה אינה שלו. כן הדבר במי שמוותר על מצוה מן המצוות או דבר מדברי חכמים הוא מראה בעליל 'שהסחורה אינה שלו'. וממשיך שם לבאר דזה היה חטאו של שאול לפי דרגתו שסבר שלפי מצב העם עדיף טפי לחמול על אגג ומיטב הצאן, מכמה טעמים, כדי לזבוח הצאן או כדי שלא להמריד העם וכדומה, ועל זה היתה תוכחת שמואל 'הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים' שהיה לו לשמוע ולהקשיב לציווי הקב"ה בלא להתגמש ולוותר לפי שיקולי הזמן והשעה.

ג.

והנה איתא בקדמונים שמרדכי בא לתקן את חטא שאול זקנו, ולהשלים את מחיית עמלק, ולכן 'בבזה לא שלחו את ידם וכו'.

ולדברינו נראה שגם חלק זה של 'טוב שמוע מזבח טוב' שלא לשנות קוצו של יו"ד מן ההלכה מחמת תנאי הזמן והשעה, זהו ג"כ היה תיקונו של מרדכי, ולכן 'לא יכרע ולא ישתחוה' היינו אף שבודאי היה יכול למצוא טעמים רבים להקל, כפי שעשו כולם זולתו, מכל מקום היה צוק איתן שלא לעבור על ציווי התורה.

ובאמת עניין זה של טוב שמוע הוא גם מוסב על השמיעה לקול חכמים, ששאל לא קיים ציווי שמואל, ואילו בדורו של מרדכי התכופפו כולם לדעתו אע"פ שהיה אפשר לטעון עליו טענות על שהכניס את כלל ישראל לסכנה נוראה בעמידתו בפני המן הרשע. ומרדכי הסביר להם שאין זה מחמתו אלא מחמת חטאם שנהנו מסעודתו של אותו רשע, והם

קיבלו דבריו והתענו ג' ימים לילה ויום ולא אכלו מצה בפסח, וכ"ז כדי לתקן העניין של 'טוב שמוע' להקשיב לחכמים בתמימות.

וזהו מעלה גדולה של תמימות בלא התחכמות, והנה בגמ' נדרים ס"ו ע"ב מסופר על האשה התמימה אמר לה בעלה בכעסו לשבור הנרות על רישא דבבא [ראש הפתח] והיא סברה שכוונתו לשבור הנרות על בבא בן בוטא, והשליכה עליו הנרות, אמר לה מה הדין דעבדת - מה זאת עשית? אמרה לו 'כך ציוני בעלי', אמר לה את עשית רצון בעליך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא.

ויש לתמוה, הרי נשות ישראל, אמותינו הצדקניות, בכל משך הדורות שפכו דמעות כמים והרבו זכויות כדי לזכות לבנים תלמידי חכמים וצדיקים, ואעפ"כ בדרך כלל לא זכו לשני בנים כבבא בן בוטא, ואיך יתכן שדוקא זריקת הנרות על בבא בן בוטא זיכתה אותה לזה. אנו רואים מזה את הכוח העצום של מעשה שנעשה בתמימות לקיים מצות התורה [שציותה לשמוע לקול בעלה] כפשוטה, בלא דעת והתחכמות.

ואולי לכן אנו מצווים לבסומיא בפוריא עד דלא ידע, כדי לעשות את רצון השי"ת בלא דעת והתחכמות, אלא קיימו וקבלו היהודים לשמוע לדבר ה' ולהקשיב לקולו.

ד.

והנה, העמק ברכה מבאר העניין המופלג של ריבוי שתיית היין בפורים בשם הגרי"ז שבכל המועדים מצות שתיית היין היא בשביל להביא את האדם לשמחה, אבל בפורים המצוה היא בעצם קיום 'משתה' ואילו ה'שמחה' היא מצוה בפנ"ע, אבל שתיית היין אינה בשביל תכלית מסויימת אלא עצם השתייה היא מצוה. והוסיף עוד בשם הגרי"ס **שמעיקרא דמילתא אין שום סייג ושיעור לחיוב זה לשותות עוד ועוד ועוד, אלא שכאשר לא ידע בין המן למרדכי הוי כשוטה שאינו חייב במצוות וממילא אינו צריך להמשיך המשתה.**

ונראה לי להביא ראיה לזה מדברי הגר"א 'לא יעברו מתוך היהודים - הגדולים, שהקטנים אינם במשתה, וזכרם לא יסוף מזרעם - קריאת המגילה אפילו בקטנים' וכבר הקשו דממה נפשך אם לא הגיע לחינוך אינו חייב כלל אף במגילה ואם הגיעו לחינוך למה לא יתחייבו במשתה.

ונראה לי לבאר עפי"ד הר"ן בפסחים על דברי רבי יהודה מה טעם לתינוקות ביין אלא נותן להם קליות ואגוזים ואומר הר"ן דלא שייך בזה חינוך כיון שאין נהנים ושמים בו אינו להם דרך חירות, עכ"ל, ומבואר דאי אפשר לחנך ע"י קיום ההנהגה החיצונית לבדה אם אינו מבטא אצל הקטן את אותה משמעות.

לפי"ז י"ל דהגר"א מירי בקטן שהגיע לחינוך אלא דאפ"ה פטור ממשתה משום שאינו שייך במשמעות השמחה שביין.

והנה אם המצוה היתה כמו ביו"ט להגיע לשמחה ע"י יין, א"כ בקטן היה צריך להתחייב לאכול קליות ואגוזים כמו בשמחת יו"ט, ואילו הגר"א כתב שהם פטורים לגמרי ממשתה. ועל כרחק כדברי הגרי"ז **שהמצוה היא עצם המשתה**, ולא בשביל להגיע לשמחה, ולכן שפיר אמרין דבקטן דלא שייך לחנכו למשתה, כיון שאצלו שתיית יין אינה 'משתה' אלא 'עינוי', שוב אין חיוב לחנכו לקליות ואגוזים, כי אינו עושה זאת בשביל תכלית השמחה אלא משתה לשם משתה ודו"ק.

וכעי"ז מצאנו עוד בהלכות פורים גבי מתנות לאביונים, שאינה משום צדקה ולכן א"א מכספי מעשר, והיינו משום דמהות הצדקה היא לאחר שישנו אביון ואנו צריכים לרחם עליו ולספק לו צרכיו, אבל במתנות לאביונים הוא להיפך אנו מחזירים למצוא אביון כדי להביא לו מתנות לאביונים למצות היום, וזהו ההיפך מן המצוה בכל השנה, דהתם המצוה היא ע"י הצדקה ליתן סיפוק העניים המדפקים על פתחינו ואילו בפורים המצוה היא לחפש את ה'משתה' מצד עצמו וכן את ה'מתנות לאביונים' מצד עצמו.

ונראה שכל זה רמזה הגמרא 'המן מן התורה מנין שנאמר המן העץ וכו', והכוונה **שעמלק מזלזל בציות ובהכנעה ללא עוררין**, אלא שואל מה טעם ומה צורך לך במילותיהם של אלו וכו'. וזה היה גם חטא 'המן העץ' שאמר לה הנחש שהטעם שאסר הקב"ה כדי למנוע יצירת עולמות וכו' ולא היה לה כלל להיכנס לענין הטעמים והסיבות אלא לקיים ללא עוררין כמו מרדכי שלא יכרע ולא ישתחוה.

וכעי"ז כתב הגר"א שזהו **'את מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו'** שאע"פ שכבר לא היה שייך טעם הציווי מ"מ היא שמרה את מאמר מרדכי אפילו כאשר אין הטעם שייך. וכידוע דעת הגר"א בזה בשאר ענייני גזירות חז"ל.

לכן בפורים אנו עושים משתה לשם משתה, ואיננו מתעסקים כלל בטעם - כדי להגיע לשמחה, אלא באים אך ורק לקיים מצות חכמים עד שנפטרים משום לא ידע ושוטה, וכן במתנות לאביונים אנו מבקשים את מעשה הנתינה לשם נתינה, וכמוש"נ.

והנה, הזוה"ק בפרשת יתרו (הובא בבית הלוי תחילת תרומה) כתב עה"פ זריתי פרש חגיכם פרש על פניכם, פרש חגיכם ולא פרש שבתכם, שבימים טובים אם הוא שמח ואינו משמח גם את האביונים עונשו גדול, אבל בשבת אפילו אם אינו מתענג לשם מצוה ואינו משמח את האביונים עמו מ"מ לא נאמר על זה 'חדשיכם ומועדיכם שנה נפשי'. וביאר הבית הלוי שביו"ט המצוה היא 'שמחה' בה' ובמועד וכו', ולכן אם אינו מתכוין לשם השמחה בה', כדמוכח ממעשיו שאינו נותן גם לאביונים שהיא שמחה מפוארה אלא אך ורק להנאת כרסיו אין מעשיו רצויים, משא"כ בשבת המצוה היא 'עונג' וכיון שנתענג הרי קיים המצוה.

והנה כתבו הספרים שפורים דינו כשבת ולא כיו"ט, וצריך להבין הטעם.

וחשבתי לבאר עפ"ד הרמב"ם פ"ו מהלכות יו"ט הי"ח "כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ועל אלו נאמר זבחים כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם, ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר זריתי פרש על פניכם פרש חגיכם". הרי שפסוק זה דזריתי פרש על פניכם קאי על מי שאינו מאכיל לעניים ומרי נפש ועי"ז אינו שמחה של מצוה אלא שמחת כריסו.

והנה בפורים הלא נצטוונו בלא"ה במתנות לאביונים ובמשלוח מנות שעניינו בשביל לספק צורכי הסעודה למי שאין לו [כמוש"כ התרומות הדשן, ומה שאפשר ליתן גם לעשירים מופלגים הוא בשביל שלא לבייש מי שאין לו. חתם סופר] וא"כ הרי כבר יש כאן שמחת מצוה ולעולם לא הוי שמחת כריסו.

אמנם חתני כבני הגאון הנפלא רבי חנוך קרלינשטיין זצ"ל אמר לבאר הדמיון בין פורים לשבת עפ"ד העמק ברכה הנ"ל דבפורים המצוה אינה בשמחה אלא בעצם המשתה, ולכן שפיר הוי כמו בשבת שמכיון שערך משתה קיים המצוה ואין חילוק בזה אם נתכוין לשמחה בה' או לא, ודפח"ח.

ה.

והנה איתא במדרש ויקרא רבה שארבעה פעמים קרא הקב"ה למשה בגלל שעמד בצד, (א) בשעה שנגלה הקב"ה למשה מתוך הסנה ויסתר משה פניו וכו' אמר לו הקב"ה לכה ואשלחך אל פרעה, א"ר אלעזר לכן נאמר לכה לומר שאם אין אתה גואלם אין אחר גואלם. (ב) בים סוף עמד לו מן הצד אמר לו הקב"ה ואתה הרם את מטך וכו' לומר שאם אין אתה בוקעו אין אחר בוקעו. (ג) בסיני עמד לו מן הצד אמר לו הקב"ה עלה אל ה' לומר שאם אין אתה עולה אין אחר עולה. (ד) באהל מועד עמד לו מן הצד, אמר לו הקב"ה עד מתי אתה משפיל עצמך ואין השעה מצפה אלא לך, תדע לך שהוא כן, שמכולם לא קרא הקב"ה אלא למשה, ויקרא אל משה' עכ"ל.

ומבואר שלימד הקב"ה את משה שאף שהענווה היא מעלה נפלאה, מכל מקום כאשר ישועת ישראל תלויה בו, צריך האדם לדעת את מעלותיו שלו אשר עיני כולם מצפות אליו שיוכל להשפיע על כלל ישראל, ולא יסתתר מן הצד בענווה ושפלות רוח.

וגם זהו היה חטאו של שאול שהיה עניו ושפל רוח מול דרישות העם, וע"ז הוכיחו שמואל: **הלא אם קטן אתה בעיניך - ראש שבטי ישראל אתה!** כלומר, אף שאתה זכית למעלת הענווה להיות קטן בעיניך מכל מקום אסור לך לשכוח ש'ראש שבטי ישראל אתה' וכאשר מכוח זה ביכולתך להשפיע או להרחיקם מן העבירה אסור לך להשתמש בכוח הענווה והשפלות

וגם זה שייך ליסוד הנ"ל, שצריך האדם לכפוף את מידותיו אימתי להשתמש במידת הענווה והחמלה ואימתי במידות האכזריות וההתנשאות. הכל לפי רצון השי"ת.

א"ה, כמה יש להאריך בעניין זה על עטרת ראשנו רבי אריה זצוק"ל אשר יחד עם שפלות רוחו וענוותנותו המפורסמת, מכל מקום היה יודע להיות ג"כ עז כנמר כאשר ידע שיש דברים התלויים בו ובכוחו. ואכמ"ל.

לפינו מכתב אחד ששלח לבנו הגאון זצ"ל שבגולת אמריקה ובו ממריצו שלא להיות נחבא אל הכלים במקום שצריכים לגדולתו:

"...אתה נחבא אל הכלים יותר מדי.. שבתך בגולה מגמתך ומטרתך לרומם קרן התורה להגדילה ולהאדירה ולרומן קרן כבוד ישראל וכבוד ירושלים בפרט.. נכון כי עומד אתה בימי ה'עמידה', ז"א תפילה 'הלחש', בעולם האצילות, אמנם עוד לפניך עולם הבריאה ועולם היצירה לגדולות ולנצרות }= כלומר, בעולם הבריאה ועולם היצירה אי אפשר להיות 'הלחש' ובענווה, עזהו עייך לעולם האצילות, אך בשביל לפעול בעולם המעשה צריך להרים קצת את קולו.."

א"ה, אני הקטן בזכרוני איך מו"ר רבינו מיכל יהודא לפקוביץ זי"ע היה מדי פעם בפעם קורא בעוז לאחד התלמידים 'הלא אם קטון אתה בעיניך - ראש שבטי ישראל אתה..!!' כלומר עליך לדעת את רום מעלותיך היחודיות לך, וכמה כלל ישראל מצפה וממתין לך שתנצל את כוחותיך.. וכמו שהאריך רש"ש זצ"ל כאן.

דרוש ו

גילוי טהרת הלב היהודי בימי הפורים

א.

בפרשת כי תשא, כתוב: "בלב כל חכם לב נתתי חכמה ועשו את כל אשר ציויתך" פסוק זה אומר דרשני, הרי אם הוא כבר 'חכם לב' מדוע צריך ליתן בליבו חכמה. גם צריך להבין מהי משמעות תואר זה 'חכם לב' - הרי לכאורה החכמה היא במוח ובשכל ולא בלב וברגש!?

רואים אנו מכאן שהאדם צריך תחילה להכין בעצמו 'לב חכם' ואז ישפות ה' לתוך הלב החכם את החכמה - כיצד יכין האדם לעצמו 'לב חכם'?

לצורך זה - אומר הגר"ח שמואלביץ ב'שיחות מוסר' - נתבונן בדרך שבה זכה שלמה המלך ע"ה בחכמה שעליו נאמר (מלכים א ה) "וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דיבר". במלכים פרק ג' כתוב: "בגבעון נראה ה' אל שלמה וגו' ויאמר אלקים שאל מה אתן לך וגו' ונתת לעבדך לב שיומע וגו' להבין בין טוב לרע וגו' ויאמר אלקים אליו יען אשר שאלת את הדבר הוה ולא שאלת לך ימים רבים ולא שאלת לך עושר וגו' הנה עשיתי כדברין הנה נתתי לך לב חכם ונבון וגו'" מתבאר כאן כי שלמה זכה לחכמה אך ורק מכח תשוקתו הגדולה אל החכמה. תשוקתו היתה כ"כ גדולה עד שויתר על עושר ועל אריכות ימים כיון שידע שלחיים בלא חכמה אין כל ערך, וכמוש"כ הרמב"ם הל' רוצח פ"ז "וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה כמיתה הן חשובין" על כן שאל שלמה אך ורק חכמה ובעבור זה זכה לה.

מכאן אנו למדים מהו "לב חכם" - תשוקת החכמה מזכה את בעליה בחכמה, האדם צריך לבקש חכמה ואם יבקש באמת הרי הוא נקרא "חכם לב".

תשוקה אמיתית מהי נוכל ללמוד מרדיפתו של המן אחרי הכבוד אנשי מאה עשרים ושבע מדינה כורעים ומשתחווים לו ורק אחד ויחיד לא קם ולא זע ואומרים אנו לעצמנו: מה ערך יש ליחיד לעומת המון של בני אדם מסביבו? אך מה אומר על כך המן הרשע "וכל זה איננו שווה ליי" כלומר כל הכבוד כאין וכאפס הוא נחשב אם חסרה טיפה אחת מן הים.

[ויש להוסיף על דבריו לאידך גיסא, שמצאנו 'חכם לב' אמיתי הוא אדונינו משה שעליו נאמר 'חכם לב יקח מצוות' משום שהיה מחבב את המצוות ומשתוקק לקיימם, כמו שאמרו חז"ל בסוטה יג,א: "בא וראה כמה חביבות מצוות על משה רבינו, שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצוות, שנאמר: חכם לב יקח מצוות", הרי לנו שאף שהיה משה מעוטר בכל המעלות ועשיר עצום במצוות ובמעשים טובים לאין שיעור, מכל מקום לא הספיק לו כל זה והיה מבקש אחר המצוות, וכמו שמצאנו בסוף ימיו שמרוב אהבתו את המצוות חיזר לקיים אפילו תחילת מצוה שאינו יכול להשלימה כמו שאמרו חז"ל במכות דף י,א "מאי דכתיב: אוהב כסף לא ישבע כסף - זה משה רבינו, שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען, ואמר: מצוה שבאה לידי אקיימנה". הרי שההגדרה של 'חכם לב' היא התשוקה לכל מצוה ואפילו למחצית מצוה, ומה פלא כי 'חכם לב' כזה זכה לתכלית החכמה עד שהגיע למ"ט שערי חכמה, כי היה ליבו 'לב חכם' שמשתוקק לחכמה ולמצוה!]

על הפסוק בפרשת פנחס 'קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו' כתב הספורנו: איש אשר רוח בו - מוכן לקבל אור פני מלך חיים, כענין 'ובלב כל חכם לב נתתי חכמה', הרי שזוהי ההגדרה של 'חכם לב' מי שהוא מוכן ומצפה לקבל אור פני מלך חיים. ועיין ברש"י משפטים כה יג כי כל ארבעים יום שעלה משה להר סיני המתין לו יהושע ונטה שם אהלו למרגלות ההר, וכל כך למה? כדי שמיד עם רדת משה רבו מן ההר יוכל לשמשו, עזב את ביתו ואת כל ישראל, הכל למען ריווח של רגעים ספורים מהלך אדם מן ההר אל העם!

הרמב"ן פ' שלח כתב דסדר שמות המרגלים היה על פי מעלתם שהרי כשרים היו באותה שעה, ויהושע נמנה שם חמישי. ובעל הטורים שם כ' בפירוש הפסוק ראשי בני ישראל המה שהיו כולם שרי חמישים, נמצא א"כ שהיו עוד ששת אלפים שרי המאה שהיו גדולים מהם ונוסף לכך עוד שש מאות שרי האלף שהיו גדולים עוד יותר, א"כ יש לתמוה מדוע נבחר דוקא יהושע למלא את מקומו של משה רבינו ע"ה, על כרחך צריך לומר שבמעלה זו של 'איש אשר רוח בו' היה יהושע גדול מכולם, נמצא א"כ שמעלת בקשת החכמה גדולה מכל המעלות שבעולם! עכ"ד הגר"ח שמואלביץ זצ"ל.

ויש להוסיף על דבריו שהרי איתא בגמרא תמורה טז,א שבימי אבלו של משה נשתכחו אלף ושבע מאות קלין וחמורין, וגזירות שוות, ודקדוקי סופרים, ולא היה יכול יהושע

לבררם מתחילה, עד שהחזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו. הרי שהיו גדולים מיהושע מפלפולה של תורה אבל לא במעלת התשוקה והשאיפה.

ב.

שמעתי מאאמו"ר רבי אריה זצ"ל על מה שאמרו חז"ל "זקנים שבאותו דור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, אוי לה לאותה בושה ואוי לה לאותה כלימה.." מה כוונת הזקנים 'אוי לה לאותה בושה' - על איזו בושה דיברו? ופירש שכאשר יהושע טרח לשמש את משה רבינו בעצמו, ולהתעסק בסידור הספסלים בבית המדרש, התביישו שאר חבריו הזקנים לנהוג כמותו ולהשפיל עצמם כל כך. אמנם עתה שראו שהנהגת הדור עברה דוקא למי ששימש את משה בעצמו, בבחינת פני חמה ופני לבנה, שהלבנה העומדת מול החמה מקבלת מזיו אורה, וכך יהושע שעמד מול משה לשמשו קיבל מאורו, מיד הצטערו כל כך שלא ניצלו ההזדמנות לשמש את משה, וקראו 'אוי לה לאותה בושה' - שהתביישנו להשפיל עצמנו ולשמש את משה! כמה הפסדנו מבושה זו!

הרי שדוקא מי שהשתוקק לקבל חכמה ממושה, לשמשו בכל כוחו ולהמתין לו עבור כמה רגעים בודדים, הוא זה שזכה שתנוח עליו רוח רבו, כפני לבנה המקבלת מן החמה.

ובאמת בעינינו ראינו, גדולי עולם שצמחו וגדלו למרות שלא היו בעלי הכישרון הגדולים ביותר, משום שהיה להם 'לב חכם' 'לב מרגיש' 'לב חי', והיו משתוקקים וצמאים להתעלות ולהשיג עוד ועוד.

בספר 'אבות על בנים' (מתלמיד המהר"ם שיק, פ"ב דמס' אבות) מביא ששמע מרבו המהר"ם שיק זצ"ל שבילדותו אמרו עליו שאין לו חושים לקבל תורה וכבדה השגתו, אבל על ידי שהתמיד בלימוד נתחדד שכלו עד שלבסוף אמרו עליו ששכלו מחודד, וכנודע עוצם גדלותו וגאונותו בתורה שכל הארץ האירה מתורתו.

א"ה, רבינו הקדוש רבי ישראל אלי' ווינטרויב זי"ע כתב בעניין זה מכתב נורא לבנו: "שלום וברכה, הליל ע"ק בדברנו יחד על אודות הצלחתי הניעורי אמרת "מסתמא היה לאבא ראש טוב" ותלית הכל בזה, זאת אומרת שאחר לא יגיע להצלחה אם אין לו ראש כזה. אבל דע לך האמת כי לא זו סיבת הצלחתי

כלל, מעודי עפכתי הרבה דמעות לזכות לדי' דברים שהם יראת שמים, תשובה, התמדה בתורה בכל המצבים, ודביקות בה לשמה. ואחרי הרבה תחנונים נפתחו השמים ברוב רחמיו וחסדיו ית"ש ואהה מראות אלקים בלימודי ועבודתי וכאן הי' כל סוד ההצלחה. הראש שלי בנעורי היה בינוני ואולי קצת פחות אבל כשמעמים פותחים המח והלב אז נפתחות השגות נעלות ועמוקות מאד בכל התורה כולה. ואתה בני יקירי דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם, כי כל לבהות דורש הי', ואם תדרשנו ימצא לך בזה ובהא לעולם, עכ"ל.

ועיקר הדבר מפורש בביאור הגר"א משלי טז, א על הפסוק 'לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון" כן הוא בתורה 'רחמנא ליבא בעי' וכאשר ישים מגמת נפשו לעיין בתורת ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו ה' יתן לו דעה בינה והשכל ללמוד וללמד.

א"ה, שמעתי מהגאון רבי אליעזר עוזר שליט"א ראש ישיבת לומז'א המעטירה מעשה נפלא המלמדנו משהו מבקשת החכמה 'לב חכם' שהיתה בדור הקודם:

כאשר הגיע מרן רי"ז הלוי מבריסק לארץ ישראל, התפשטה הבשורה המשמחת אצל לומדי התורה בארץ ישראל. רבי אריה פומרנצ'יק זצ"ל, בעל תורת זרעים ועמק ברכה, שהיה תלמידו של הגרי"ז בבריסק, ביקש להקביל פני רבו בירושלים. דא עקא, שהנסיעה מפתח תקווה - מקום מגוריו - לירושלים, לא היתה בחינם, ולר' אריה לא היה פרוטה לפורטה... מה עשה? החל לבקש הלוואות מכל ידידיו ומכריו, עד שהיה בידו הסכום הנדרש לנסיעה לירושלים. אמנם, הסכום שהשיג לא היה בו אלא כדי נסיעה הלוך, צד אחד... כאשר סנטו בו חבריו 'וכי אינך רוצה לשוב עוד לפתח תקווה?' הסביר להם שלחזור אינו חושש, שכן בירושלים יושב הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל [שגם הוא הגיע באותה תקופה לירושלים], והוא נוהג לשלם בעד כל שטיק'ל תורה בעין יפה, אכין איפוא שטיק'ל תורה נפלא ואציע אותו לפניו, וממילא בוודאי לא יחסר המזג לקבל ממנו דמי הנסיעה חזור ואולי גם עבור תשלום צד הלוך.

כאשר הגיע ר' אריה לירושלים, נכנס ראשית לרבי אליעזר יהודה על מנת 'להסדיר את עניין הכסף'. הרצה לפניו את השטיק'ל שהכין - אך הגר"א לא היה מרוצה, הדברים לא נעמו לאזניו ולא הסכים לשלם על זה... 'צא ר' אריה במפח נפש והלך לבית הגרי"ז. כאשר הגיע לבית רבו 'נזף' בו הגרי"ז - מדוע אתה מגיע רק עכשיו? הלא הגעתי כבר לפני כמה שבועות... השיב ר' אריה וסיפר לו את פרשת הכסף ואת אשר אפילו עתה

לא השיגה ידו לקבל תשלום הנסיעה מר' לייזר יהודא, ואין לו דרך לשוב לפתח תקווה... אמר הגר"ז 'הבה ונשמע את השטיק'ל תורה' - הדברים מצאו חן בעיני הגר"ז, ושלח לומר לר' אליעזר יהודא שישלם לר' אריה על הוצאות הדרך...
 ניש להוסיף על זה, שהיה זה בתקופה הראשונה של הגרא"י פינקל בארץ ישראל, אבל לאחר מכן - כאשר ראה את נפש הדור - בחר דרך הפוכה לגמרי - היה משלם בעין יפה על כל חידוש בין טוב ובין... ואדרבה כאשר היה מגיע מאן-דהו ומגמגם לפניו איזה רעיון משונה, היה הגרא"י 'מבאר' דבריו ואומר 'בוודאי התכוונת לומר כך וכך', באופן שהיו הדברים שמחים וראויים לתשלום הגון...]

ג.

ובאמת יש להתבונן המבואר בפרשתנו, פרשת תצוה, שכל מלאכת המשכן צריכה להיעשות על ידי 'חכמי לב' בדווקא, כי התורה מבקשת את חכמת הלב ולא את חכמת המוח, דהיינו טהרת הרצון והשאיפה להתקרב לקב"ה ולהשיג את חכמתו, ובוזה תלויה השראת השכינה. כי השראת השכינה במקדש היא כנגד השראת השכינה בתוך האיש הישראלי, כמוש"כ בנפש החיים, ועיקר השראת השכינה אצל האדם היא בלבו דייקא.

וידועים דברי הגר"א (א"ה, אשר היו מרגלא בפומיה דרבינו הגרש"א זי"ע) על מה שאמרו חז"ל 'כוון ליבו כנגד קדשי הקדשים' שהאדם צריך לכוון את ליבו ולדעת שלבו קדוש כקודש הקדשים, שבו שורה השכינה, והוא עיקר מקום המקדש מעט של 'ושכנתי בתוכם'. וכמו שכתב תלמידו בנפש החיים שמי שמהרהר בליבו חטאים הרי הוא כמכניס זונה לתוך קודש הקדשים, כי הלב שהוא מקום ההרהור הוא מקום השראת השכינה⁷.

⁷ [א"ה, בעניין זה ובהשראת יום המשתה, בבחינת 'נכנס יין יצא סוד', אספרה אל חוק מעשה פלא שאירע עמי לפני כמה שנים:

לילה אחד בשכבי על משכבי הרהרתי בקושיא שהטרידה אותי, מהו זה שכתב רש"י בעניין בגדי הכהונה 'לבי אומר לי', וכי ברגשות הלב הדברים תלויים, ומה שייך בזה 'ליבי אומר לי', ועוד יותר תמהתי על לשון רש"י בהמשך 'ועוד אומר לי לבי שיש ראייה לדבר וכו' והרי אם יש ראייה לדבר אין זה עניין ל'אומר לי לבי', ומה שייך הרגשת הלב בעניין של 'ראייה לדבר'. ובתוך קושיא זו שקעתי בשנתי. והנה, בחלומי ראיתי את רבינו הגרא"ל - שאז היה בחיי חיותו - וניגשתי אליו להזכיר שמי לברכה, אלא שלא הזכרתי השמות במפורש 'אברהם משה' אלא אמרתי הפסוקים שהם נרמזים בו בתחילתם וסופם, כנהוג בסוף תפילת שמו"ע, אתה הוא.. אשר בחרת באברם וכו' ושמת שמו

אברהם' מחשבות בעצה תכון ובתחבולות עשה מלחמה', כשמוע הגרא"ל את הפסוק השני המרמז על שמי 'משה', הפטיר ואמר 'באותו הפרק במשלי ישנו פסוק אחר המתאים לשם זה', ואיקץ משנתי. כמובן שמיד ברכתי התורה ורצתי לארון הספרים לבדוק במשלי האם אכן ישנו פסוק אחר בפרק זה המתחיל במ"ם ומסתיים בה"א, והנה אני רואה מיד בפסוק ה' "מים עמוקים עצה בלב איש, ואיש תבונה ידלנה", ואשתומם על המראה, מה זה ועל מה זה רמזו לי פסוק זה בחלומי. ולפתע התבוננתי שבפסוק זה מבוארת התשובה לשאלה שהתקשיתי בה קודם שנתי - חכמת האדם טמונה עמוק עמוק בתוך לבו, והשכל והתבונה אינן משמשים אלא 'לדלות' את חכמת הלב מתוך המעמקים הללו, 'איש תבונה ידלנה'. זוהי הכוונה 'אומר לי לבי שיש ראייה לדבר', כי אע"פ שהתעורר לדבר בשכלו מכל מקום לא היה זה שכל הרחוק מן הלב, אלא תבונה הדולה ומשקה ממעמקי הלב. כאשר סיפרתי החלום ופשרו לאאמור"ר שליט"א, אמר לי: מסתמא באילת השחר על התורה עוסק בעניין זה ולכן בא אליך בחלום לבאר לך, ואכן, פתחתי וראיתי שהגרא"ל זי"ע עסק בעניין זה והאריך לבאר שבהרבה מקומות התורה מתארת את השכל כ'לב', משום שהלב הוא עיקר האדם ומרכזו, [כלומר, שהחכם הוא מי שהשכל אינו 'בראשו' אלא הוא 'עיקר עצמותו', הוא הלב], עיי"ש, ויהיו הדברים לפלא.

ויש להוסיף שהטעם שהוצרך רש"י לזה דוקא בעניין בגדי הכהונה לומר 'לבי אומר לי', הוא מבואר היטב לפי דברי רש"י זצ"ל כאן, דמכיון שאמרה תורה 'ואתה תדבר אל כל חכמי לב.. ועשו בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי' מבואר מזה שמעשה המשכן בכלל - ובגדי הכהונה בפרט - אינו תלוי בחכמת השכל אלא בחכמת הלב, משום שהמשכן עניינו להשרות השכינה 'בלב' דייקא, ושכנתי בתוכם, שהלב הוא קודש קדשים, ולכן חכמת המשכן תלויה בחכמת הלב. לכן דקדק רש"י לומר כאן (מטבע-לשון שלא נמצא בשום מקום אחר בפירושו על התורה): 'אומר לי לבי', כי זהו עניין של חכמת הלב דייקא.

אגב אורחא, ידועה השמועה החסידית שרש"י הקדוש נתקל מבטו באשה רוכבת סוס, והצטער בעצמו מדוע גלגלה ההשגחה שיראה את אותה אשה... ואז "אמר לו לבו" שבאו להראותו צורת האפוד, שהוא כצורת בגד השרות רוכבות הסוסים.

לדעתי הקלושה נראה לשער מתי נתקל רש"י ב'אשה רוכבת סוס', היה זה בדיוק בפרשת תצוה! ראו נא בבית יוסף סו"ס תרפ"ו בשם שבלי הלקט: 'מעשה אירע ואירע פורים באחד בשבת, וקדמו

הצבור להתענות בחמישי כמנהג, ובאת אשה אחת שהיתה צריכה לרכוב אצל השלטון ושאלה לרבינו [רש"י] אם היא יכולה להתענות למחר ולאכול היום מפני טורח הדרך וכו"'

והנה, כאשר פורים חל באחד בשבת, הרי בשבת שלפניו קוראים פרשת תצוה, ונפלא מאד שבדיוק באותו שבוע שלמדו על האפוד ראה רש"י אשה (כנראה משרות השלטון) רוכבת על סוס! [במיוחד נפלא הדבר אם נניח שרש"י כתב את פירושו על סדר פרשיות השבוע, ואכמ"ל]

ד.

ובאמת זהו כל עניין פורים, להלחם בעמלק אשר עניינו קרירות הלב 'אשר קרך', ולקבל התורה מאהבה דייקא, לא מיראת השכל והרוממות בלבד, אלא מתשוקת הלב, חכמת לב, להיות משתוקקים לקבל התורה באהבה ובשמחה.

וידועים דברי הגר"ח אשר שאול המלך כאשר אמר לשמואל 'ברוך אתה לה' הקימותי את דבר ה', אמת אמר, שבאמת לא היה מחוייב להחרים את הצאן מחמת שהתחכמו העם להקדיש את הצאן קודם שקנו את הצאן כשלל מלחמה, (כמו שכתב הר"ן שאפשר להקדיש בהמת הפקר אף קודם שזכה בה), וממילא לא חלה עליהם כלל מצות החרם, זהו שהשיב שאול 'ויקח העם מהשלל צאן ובקר 'ראשית החרם' - ראשית החרם היינו קודם החרם.

אם כן מה היתה הטענה על שאול?

"יען אשר מאסת את דבר ה'" לא המשיך שמואל לומר לו 'מדוע לא שמעת בקול ה' כי על זה השיב לו שאול איך התחכמו שלא לסתור דברי ה', אבל עדיין לא היה כאן 'קיום דבר ה', "החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה', הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים' הקב"ה רוצה את התשוקה והרצון לקיים דבריו, ולא לחפש עצות איך להיפטר מן המצווה על מנת להקריב לו קרבנות⁸.

⁸ הקדוש רבי ישראל אלי' ווינטרויב היה עומד ביום הפורים בקרן הרחובות נחמיה חזו"א עם קופת צדקה בידו, ואני הקטן בצעירותי נגשתי אליו וביקשתי ממנו ברכה לשנה שמחה, פורים שמח, עליה, התרוממות, סיפוק, שאיפות, חלומות, רצונות, מצוות, מעשים טובים, דברי תורה, חידושים אמיתיים, זכרון טוב, תפילות ברוב רגש, ברכות בכוונה, הרבצת תורה, קירוב רחוקים, אהבת האמת, יראת ה', אהבת ה' וכו'.

עצם ר' ישראל אליה את עיניו הקדושות, ואמר ברוב כוונה 'יהי רצון שבשנה הקרובה תזכה לרצות את כל הרשימה שמניית כאן...!' כלומר, העיקר הוא הרצון והשאיפה. ומי שירצה - יצליח.

הרי שמצד השכל לא היה שום טענה על שאול, אבל היה חסרון בתשוקת הלב ובאהבתו. עיקר עבודת האדם שלא להיות 'מואס את דבר ה' אלא שיהיה לבו משתוקק ומצפה וחפץ בקיום רצונו יתברך?.

ויש להתבונן בכך שג' עמודים שהעולם עומד עליהם, תלויים כולם בלב: 'עבודה' - עבודה שבלב 'ולעבדו בכל לבבכם', 'תורה' - פתח ליבנו בתורתך... 'תורת אלקיו בלבו' (תהלים לו), 'גמילות חסדים' - יסודו ב'לב שומע' להרגיש את צער הזולת וצרכיו.

כי עיקר עבודת האדם בעולמו היא לרומם את ליבו.

ה.

ומצאתי כיסוד הדברים הללו בכתב סופר על מגילת אסתר על מה שאמרו חז"ל עה"פ ורצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו שפרשו ממנו מקצת סנהדרין, ופירש הכתב סופר שהיה זה משום שנעשה משנה למלך והיה בכוחו לגדור גדר ולעמוד בפרץ ולאנוס היהודים שישמרו התורה בעל כרחם ומי שיעבור ענוש יענש מאוד ולא היה צריך לטרוח עצמו ללמוד עמהם ולהוכיחם על פניהם ולחזק האמונה בלבם וכו', **אבל לא כן עשה מרדכי כי הוא רצה שיהיו שומרים התורה ברצונם הטוב ובנחת ולא באונס**, בחינת 'אין אונס' כרצון איש ואיש' הדר קבלוה מרצון, וכמו שרמזו חז"ל בשמו 'מור דרור דמתרגמינן מירא דכיא' ופירש הרמב"ן שהיא חיה שמוציאה ריח טוב, אבל דוקא אם אינה אסורה בעל כרחא בבית אלא היא חפשיה ללכת בדרור בין ערוגות הבושם כפי רצונה וחשקה, וכן היה בחינת מרדכי שקרב את ישראל מרצון ומחשק ולא בעל כרחם.

ולכן התחכם מרדכי שלא לעשות דבר בחזקה, וטוב שיבואו לאט לאט לאמונת האמת מלאנסם מיד על ככה. אבל הסנהדרין היו מפקפקים על מרדכי והתלוננו עליו על שלא גדר פרצת עמו בעונשים והתראת יסורים ופרשו ממנו, וזהו שכתוב כי מרדכי משנה

⁹ דודי החסיד הרה"צ רבי חיים אהרן שקלאר זצ"ל כתב בשם רבו המשגיח רבינו שלמה וולבה נ"ע: "יסוד גדול ששמעתיו מפי הגרא"א דסלר זצ"ל שקבלו מהגר"צ ברוידא זצ"ל והוא: השכל אינו עצמותו של האדם כי אם כלי עבודה שניתן לו כדי להגיע לתכליתו בעוה"ז, אבל בעוה"ב לא ישאר לו השכל. עצמותו של האדם היא - ליבו לבדו!]

למלך אחשוורוש, ובשביל כך שהיה משנה למלך וגדול ליהודים לכן היה רצוי רק לרוב אחיו ולא לכל אחיו שרצו שיהיה מולך בחזקה כדי להעמיד הדת על תילו, והמשיך הכתוב 'דורש טוב לעמו' כי רצה מרדכי לקיים דברי חכמים בנחת נשמעים והיה מדבר על לבם דברים טובים ודובר שלום לכל זרעו של עמו. ע"כ דבריו הנפלאים של הכתב סופר.

ומבואר בדבריו שמרדכי ביקש לקרב את ישראל בדרך משיכה דוקא ולא בדרך של כפיה ואונס, מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא שהנהיגה חוקי 'כרצון איש ואיש, אין אונס' [א"ה, וגם כל המלחמה באחשוורוש היה ע"י פיתויו ומשיכתו ע"י אסתר, וכנגד זה גם המלחמה ביצר הרע דאז היה ע"י פיתויו ומשיכה. והעיר אחי רבי אליהו אליעזר שליט"א שבביאור הגר"א כתב בטעם שהאריכה המגילה לתאר פאר סעודת אחשוורוש ועושרו, 'מספר לנו הכתוב כל זאת להראות מעלת הצדיקים לעוה"ב כי יפה שעה אחת של עוה"ב מכל חיי העוה"ז, ואמר לנו הכתוב גודל עוה"ז שיהיה לנו להבין מזה את העוה"ב, עכ"ל, ולכאן מה שייך זה למגילת אסתר דייקא, אלא שזהו בחינת פורים לקרב את ישראל בדרך פיתויו ומשיכה ע"י תיאור שכרם ורוב טובה הצפונה להם]. ולכן נקרא שמו 'מירא דכיא' שהוא תרגום של 'מור דרור', וכמו שביאר הרמב"ן על התורה שהוא אייל המוסק שכאשר הוא דרור חפשי הוא נמשך לרוץ בין ערוגות הבושם ומתמלא מן הריח ההוא, אבל אם כופים ואוסרים אותו אין בו ריח¹⁰.

ובאמת גם אסתר וגם מרדכי נמשלו לריח, אסתר היא הדסה שריחה טוב כהדס, ומרדכי - מור דרור שהוא ראש לבשמים. הריח הוא המושך את הרחוקים ביותר להתקרב אל ה'. דוגמא לזה מצאנו ביציאת מצרים שאמרו חז"ל שהיו מבני ישראל שלא רצו למול עצמם עד שהתפשט ריח הפסח שהיה מושך את ישראל לרוץ אחרי הקב"ה מעצמם, לעזוב את העבודה זרה ולהיכנס בבריתו של אברהם אבינו¹¹.

¹⁰ אולי זהו ביאור הפיוט 'מושך עבדך אל רצונך, ירוץ עבדך כמו אייל' היינו אייל המוסק שרץ בשחרור, מתוך משיכה ולא מתוך כפיה, וזהו ההמשך 'יערב לו ידידותך מנופת צוף וכל טעם'.

¹¹ כדברים הללו ממש מצאתי במדרש רבה במדבר פי"ד שבשעה שמלו ישראל במצרים היה ריח הדם והערלה ערב לפני הקב"ה כבשמים, ועל זו נאמר אלך לי אל הר המור זו מילה של מצרים שעשו מן הערלות הר מפני שהיו כולן צריכים לימול והיה ערב לפני הקב"ה כריח מור דרור שהיה ראש

ויש להוסיף ולבאר למה דוקא 'ריח' הפסח פיתה ומשך את ישראל ולא 'טעמו' או 'מראהו' או קול שירת ההלל הנעימה וכדומה. וכן גבי מרדכי ואסתר נמשל הקירוב שקירבו את ישראל לריח מור דרור דייקא. והביאור בזה על פי מה דאיתא בגמרא ביומא דף פ"ב שהיתה מעוברת שהריחה ביום כיפורים ריח מאכל, ולחשו לה שיום הכפורים הוא, והועיל לה [שפסק העובר מתאוותו], וקרא רבי על העובר 'בטרם אצרך בבטן ידעתך' ויצא ממנו רבי יוחנן. לעומת זה, היתה אשה אחרת שהריחה ולא הועיל לה הלחישה וקראו על העובר 'זורו רשעים מרחם' ויצא ממנו שבתאי אוצר פירי הרשע. וביאר המהרש"א בחידושי אגדות שם **שהריח מסמל עונג רוחני**, כמו שאמרו חז"ל 'כל הנשמה תהלל וגו' איזה דבר שהנשמה נהנית ממנו הוי אומר זה הריח' והצדיק היה מספיק לו הריח הרוחני ואילו הרשע לא נרגע מתאוותו עד שירגיש טעם גופני עיי"ש. ולכן פיתה אותם הקב"ה עם ה'ריח' דוקא שהוא מסמל את העונג הרוחני שנמשכו ישראל אחריו¹².

הבשמים, ע"כ. הרי שגם ריח הפסח היה מכוח זה של 'מור דרור' להמשך אחרי ה' באהבה כבחנית מרדכי.

¹² ונראה להוסיף ביאור, שטבע הריח שהוא נמשך למרחקים אף לרחוקים ביותר, וכמו שכתוב ברמב"ן שם גבי האייל המור-דרור הנזכר, שלאחר רץ בין ערוגות הבשמים הוא מגיע בין הענפים היבשים ומתחכך בהם ומשיר ממנו מדמו המריח, ואח"כ מלקטים את אותו הדם מן הענפים היבשים ועושים ממנו בושם. עיי"ש. הרי שריח הדרור והשחרור של ערוגות הבושם מגיע גם לתוך הקוצים והדרדרים, ומשרה עליהם ניחוח של דרור וחופשיות. ובאמת, כאשר אדם מבקש להסתיר עצמו מזולתו מעבר לכותל ביתו, הוא יכול להסתיר מראהו, וגם לבלום פיו כדי שלא ישמע קולו, אבל אינו יכול לעצור את ריחו מלהתפשט מעבר לחלון זולתו. וכן הקב"ה כאשר מסתתר ועומד אחר כתלינו ואין אנו זוכים לשמוע קול נבואה או לראות מראות אלקים, אבל אנו יכולים 'להריח' ריח ניחוח של קרבת אלקים. כי הריח פועל גם על הרחוקים ביותר כאמור.

וכן האייל הנזכר בורח ומדלג בין ההרים, אבל משאיר אחריו ריח ניחוח, וכאשר באה הנקבה היא מרגשת שהיה כאן האייל במקום הזה. ואולי זהו 'ברח דודי ודמה לך לעופר האיילים על הרי בשמים' כמו האייל הנ"ל שהוא בורח להרי הבשמים אבל אינו מסתלק לגמרי כי ריחו הנעים נשאר בין הענפים היבשים והקוצים ודרדרים בעומק הגלות האיומה.

ה.

והנה, אמרו חז"ל שבשעת גזירת המן הלך אליהו הנביא לעורר ישני עפר שירעישו על הגזירה, "אמר לו רועה נאמן כבר נכתבה אגרת כלייה על ישראל, אמר לו משה אם בטיט היא חתומה - תפלתנו נשמעת, ואם בדם נחתמה - מה שהיה הוא, אמר לו בטיט היא חתומה, אמר לו משה רבינו לך והודיע למרדכי".

מסופר שרבינו חיים מוולאזין פגש באחד מימי הפורים בעני אחד, שהציע לו וורט יפה תמורת נדבת פרוטה, נענה הגר"ח בחפץ לב, והלה אמר לו כך 'היכן נרמז במגילה שהגזירה אכן נחתמה בטיט ולא בדם? בפסוק 'אם על המלך טוב יכתב לאבדם' - 'לא בדם'... היה טוב לפני מלכו של עולם לכתוב הגזירה בטיט ולא בדם'. נהנה הגר"ח מאד, וכאשר עלה לרבו הגר"א סיפר לו את מה שלימד אותו ההלך העני. הפטיר הגר"א ואמר: יודע אתה מיהו העני שגילה לך רז זה? מי שגילה אותו למרדכי הצדיק - אליהו הנביא!...

וצריך להבין מהי החשיבות הגדולה בכך שהחתימה היא בטיט ולא בדם.

מבאר המהר"ל מהו החילוק בין חתימה בטיט לחתימה בדם, הטיט - הוא גוף האדם שנוצר מאדמת טיט, הדם - הוא כנגד הלב, רוח החיים, הדם הוא הנפש. שאלתו של משה

והראני אחי הגאון רבי אלימלך שליט"א לדברי הגר"א עה"פ 'לריח שמניך טובים.. על כן עלמות אהבוך' שהריח הוא בעצם דק ומריחים אותו מרחוק לכן גם הרחוקים נהנים מזה ונמשכים אחרי ריחו הערב, ולכן בריח של התורה [שהוא כנגד תורה שבכתב] יש גם לאומות העולם איזו שייכות מרחוק עיי"ש. ועוד הוסיף אחי הגאון הנ"ל ללשון הפסוק 'רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני' שהחולה מסבבים את רפידתו בתפוחים כדי לחזק את לבו מריחים. עפרש"י. הרי שהחולה שאינו יכול לטעום מאומה מחמת חוליו, מכל מקום מטעימים אותו בריח התפוחים כדי להשיב את נפשו, ואט אט יוכל גם לטעום בפיו מעט אוכל. וכן במצרים היינו חולים בתוך מ"ט שערי טומאה, ולא היה לנו אחיזה בכלום, עד שהריחו ריח הפסח ושבשם אליהם, כך גם בפורים כאשר היו ישראל בירידה עצומה, שנהנו מסעודתו של אותו רשע, וכמעט שכחו התורה והייחוס וכו', היו צריכים להריח ריח הצדיקים בנעימה להשיב נשמתם אליהם, לקבל התורה מאהבה ותשוקה.

רבינו היתה האם הקלקול שהתקלקלו בני ישראל היה רק קלקול חיצוני בגופם, בטיט, או שגם קלקלו חלילה את הלב עצמו, את הדם. על זה השיב לו אליהו כי בליבם פנימה נשאר קדושים וטהורים, ורק במעשיהם החיצוניים התקלקלו, וכמו שאמרו חז"ל במסכת מגילה:

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם. - אמרו לו: וכי משוא פנים יש בדבר? - אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים - אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב כי לא ענה מלבו. מבאר המהרש"א 'כי לא ענה מלבו' - הלב עצמו לא התקלקל בחטאים, הקלקול היה חיצוני בלבד.

והן הן דברי הכתב סופר שהבאנו למעלה על דברי הגמרא 'הם לא עשו אלא לפנים', שאף שישראל חטאו בעבודה זרה מכל מקום לא היה זה חטא פנימי אלא חטא חיצוני 'לפנים'. עיי"ש.

1.

נראה שלכן בפורים יש מצוה לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כדי להראות שגם כאשר אנו טועים ומשתבשים בדעותינו, ואיננו מבדילים חלילה בין המן למרדכי, מכל מקום הלב נשאר לב יהודי. הטעויות והבלבולים אינם פוגעים בלב היהודי הטהור בפנימיותו. יש כאן חטא של טיט, לא של דם חלילה.

ויש להאיר - כמה עסק עשה הקב"ה ממלחמת בעמלק, להלחם בו מלחמת עולם בשנאה עמוקה - על מה? על שזינב ב'נחשלים אחריו'! אותם שנפלטו מענני הכבוד! **הרי לנו כמה יקרים וחשובים וחביבים הרחוקים ביותר אצל הקב"ה!** עד שמי שנלחם בנחשלים, באותם האומרים 'היש ה' בקרבנו אם אין' (שהם הם ה'צמא ויגע' עיי"ש בפרשה), נלחם בו הקב"ה מלחמת חרמה לעולמים! כי יודע ה' את ליבם ופנימיותם הטהורה.

וכתבו בשם מהר"ם חאגיז (אלה המצות תקמוג) שזהו עניין התחפושות שנוהגים בו בפורים, לרמוז על כך שבפורים מתגלה שאף שכלפי חוץ איננו מקיימים רצון ה' כדבעי מכל מקום אין זה אלא 'תחפוש' חיצונית, אבל פנימיותנו טהורה מאד!

ז.

זהו גם עניין משלוח מנות ומתנות לאביונים, להראות את טהרת הלב היהודי, איך כל עם ישראל מאוחד בלב אחד אוהב, שמחים זה עם זה ומשמחים זה את זה.

שמעתי מאמו"ר רבי אריה זצ"ל הטעם שתיקנו את מצות משלוח מנות דוקא במאכלים ולא בשאר מתנות - ובפרט קשה זאת לפי שיטת המנות הלוי שתכלית המצוה כדי להרבות חיבה וריעות ולתקן הקלקול של 'מפוזר ומפורד', למה לא מועיל לזה משלוח של מתנות יקרות ערך, סכומי כסף גבוהים, וכדומה. וגם לשיטת התרומת הדשן שתכלית המצוה בשביל שיהיה לכל אחד סעודת פורים, ג"כ קשה למה לא מועיל לזה מתנת כסף שירכשו בזה צרכי הסעודה.

וביאר אמו"ר זצ"ל שכאשר חטאו ישראל בסעודת אחשוורוש, נעשו חשודים זה על זה, ולא סמכו זה על מאכליו של זה, כי איבדו את נאמנותם וחזקת-כשרותם. על כן מי שרצה להקפיד על מאכליו בכשרות לא היה אוכל ממאכלי חברו. אבל לאחר ישועתם, כאשר 'קימו וקבלו היהודים' וקיבלו את התורה באהבה וברצון, שוב נהיה נאמנים זה על זה, והיו שמחים בכך שאין אחד חשוד על חברו, לכן שולחים מנות זה לזה להורות כי כולנו טהורי לב, אוהבי ה', הנאמנים זה על זה בכשרות מאכלינו¹³.

¹³ כע"ז ראינו בשם הרבי מאוסטרובצא זי"ע בסגנון אחר מעט, שכיון ש'הם לא עשו אלא לפנים', הרי כל אחד ידע בעצמו שאינו רשע שכן לא עשה אלא לפנים, אבל לא היה יכול לדעת מה בלב חברו, ולכן חשש לשתות מיינו ולאכול ממאכליו. אבל לאחר הנס נתגלה שכולם לא עשו אלא לפנים ולפיכך נאמנים כולם. אמנם זהו דרך דרש, שהרי גם מי ש'לא עושה אלא לפנים' נעשה חשוד ואינו נאמן, שסו"ס הוא חוטא ועברין. אבל רבי אריה אמר בסגנון אחר, שלאחר שעשו תשובה וקימו וקבלו עליהם, נעשו כשרים ונאמנים זה על זה.

והראני אמו"ר שליט"א שבפירוש מגלת סתרים לרבינו יעקב מליסא זיע"א ביאר טעם מצות משלוח מנות איש לרעהו בפורים, משום שכל אחד תולה ההצלה בזכויותיו של חברו, ולכן שולח לו מנות כהכרת טובה על שבזכותו ניצול מן הגזירה! הרי שזהו מעניין משלוח מנות שיהיה כל אחד מעריך ומוקיר את חברו ולא חושד בו.

זהו הטעם שמי שאין לו מומן למשלוח מנות 'מחליף' סעודתו עם חברו, ולכאוף היה יכול להקנות את סעודתו לחברו ולחזור ולקבלו ממנו, ולמה צריכים להחליף הסעודות דווקא. אבל לדברי אאמו"ר זצ"ל הדברים מאירים כי זהו צורה מיוחדת של קירבה בכך שאוכלים זה ממאכליו של זה.

ובאמת הב"ח כתב שמי שמתארח אצל חברו לסעודת פורים יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות [המתארח], "דכיון דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהא שמח ושש עם אוהביו וריעיו ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה וריעות אם כן אם יסעוד אחד עם חברו ורעהו הרי הם בשמחה ובטוב לב משתה יחד ופטורים הם מעתה מחיוב משלוח מנות", ובפשטות תמוה הרי בוודאי שאם ירבה אהבה ואחוה בדרך אחרת שאיננה משלוח מנות לא יצא ידי חובתו, כגון אם ישוררו ביחד או יוותר לו ויתור גדול וכה"ג, כי המצוה היא להרבות אהבה ואחוה בדרך של משלוח מנות, ואיך יתכן שיקיים המצוה ע"י שיתארח אצל חברו לסעודת פורים. ועל כרחק כדברי אאמו"ר זצ"ל שמהות המצוה היא להרבות אהבה ואחוה ע"י אכילה משותפת זה ממאכליו של זה, ולכן בכלל זה גם המתארח אצל חברו.

וזהו עניין המשתה של פורים אשר אינו נמצא בשאר המועדים משום שבפורים אנו משמחים את הלב דייקא, וטוב לב הוא במשתה תמיד¹⁴.

¹⁴ והנה כתב הרמ"א: "יש אומרים שחייב להרבות במשתה ושמחה ב"ד שבאדר ראשון, ואין נוהגין כן, מ"מ ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים; וטוב לב משתה תמיד (משלי ט"ו, ט"ו)" במבט ראשון נראה שכוונת הרמ"א לומר שמכיון ש'טוב לב משתה תמיד' הרי מי שהוא טוב לב יקל בעיניו להחמיר ולהרבות בסעודה בפורים קטן, שהרי בלא"ה דרכו במשתה תמיד. אכן, אומר אאמו"ר שליט"א, כאשר מתבוננים במפרשים על הפסוק 'טוב לב משתה תמיד' מבינים שהמשמעות היא הפוכה, וכך פירשו רש"י והמצודות: "מי שיש לו לב טוב לבל ירע עינו בזולתו - ישמח בחלקו וימיו נדמים לו תמיד כימי משתה ושמחה". כלומר, מי שהוא 'טוב לב' ושמח בחלקו, הרי כל סעודה פשוטה יומיומית נראית לו כמשתה גדול והוא שמח בו, ולפיכך יכול 'להרבות קצת בסעודה' ולצאת בזה ידי חובת המחמירים לחייב במשתה בפורים קטן, שהרי למי שהוא טוב לב גם זה נחשב 'משתה'.

והנה במשנה באבות פ"ב כתוב: אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם רבי אליעזר אומר עין טובה רבי יהושע אומר חבר טוב רבי יוסי אומר שכן טוב רבי שמעון אומר הרואה את הנולד רבי אלעזר אומר לב טוב אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם. וביאר רבינו יונה: נראה לפרש כי לב טוב ר"ל מדת הרצון זהו הסבלן שאינו קצר רוח. ומתרחק ממדת הכעס ומשיב במענה רך. אף כי יעשו לו דבר רע יסבלהו ואין מר בפיהו כי חכו ממתקים וכלו מחמדים.

ואמר אאמו"ר שליט"א שזהו שאמר הכתוב שבועז לפני ששכב לישון 'ויטב לבו', שהתחזק במידת הסבלנות שמשיב במענה רך, וזאת עמדה לו שכאשר הרגיש ברות לא קללה קללה נמרצת, כמו שאמרו חז"ל שנכדו דוד מלך ישראל היה מודה בחצות לילה על צדקות שעשה הקב"ה עם זקנתו רות כשהגיעה לגורן שלא מיהר בויעז לקללה, שאילו החיש לה קללה אחת מאין הייתי בא, ונתת בליבו וברכה.

והנה, בגמרא מגילה ז,ב מבואר שאביי אכל המאכלים החריפים שהגישו לו אצל מר - שהאחרון שבהם היה צלי קידר - ואמר על זה 'רווחא לבסומי שכיח', שהיה יכול לאכול עוד ועוד כי יש רווח במעי האדם למאכלים מתוקים. הרי שמי שמקיים בפורים מצות 'שמח וטוב לב' יכול להרגיש בכל מאכל מתיקות כמו שכתב רבינו יונה 'אין מר בפיהו כי חיכו ממתקים', ו'טוב לב משתה תמיד'.